

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ
12 Haziran 2011

OSCE/ODIHR Seçim Gözlem Misiyonu Raporu

Varşova
31 Ekim 2011

İÇİNDEKİLER

I. YÖNETİCİ ÖZETİ.....	1
II. GİRİŞ VE BİLGİLENDİRME	2
III. ARKA PLAN	3
IV. YASAL ÇERÇEVE.....	3
V. SEÇİM SİSTEMİ	8
VI. SEÇİM YÖNETİMİ.....	9
VII. SEÇMEN KÜTÜĞÜ	11
VIII. SEÇİM PROPAGANDASI.....	11
A. Siyasi Partiler ve Adaylar.....	11
B. SEÇİM PROPAGANDASI	12
C. Seçim Kampanyasının Finanse Edilmesi	13
IX. MEDYA.....	14
A. İfade Özgürlüğü	14
B. Medya Ortamı.....	15
C. SEÇİM KAMPANYASININ BASIN YAYIN ORGANLARINDA ALDIĞI YER	15
X. ŞİKAYET VE İTİRAZLAR	16
XI. ULUSAL VE ULUSLARARASI SEÇİM GÖZLEMİ.....	17
XII. KADINLARIN KATILIMI	18
XIII. ETNİK VE DİĞER GRUPLARIN KATILIMI	19
XIV. OY VERME, SAYIM VE SONUÇLARIN AÇIKLANMASI.....	20
A. OY VERME	20
B. SAYIM, DÖKÜM VE SONUÇLARIN AÇIKLANMASI	20
XV. SEÇİM SONRASI GELİŞMELER.....	21
EK 1 - KESİN SONUÇLAR.....	22
AGİT/ODIHR HAKKINDA	23

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ
12 Haziran 2011

AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu Raporu

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

AGİT taahhütleri uyarınca Türk makamları AGİT'in Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosunu (ODIHR) 12 Haziran 2011 tarihinde yapılan Milletvekili genel seçimlerini gözlemlemek üzere davet etmiştir. İhtiyaç Değerlendirme Misyonusunun tavsiyesiyle AGİT/ODIHR bu görevi yerine getirmek için bir Seçim Değerlendirme Misyonusunu görevlendirmiştir.

Milletvekili seçimleri, Türkiye'de seçimlerin demokratik bir şekilde gerçekleşebilmesi için büyük çaplı bir sorumluluk örneği göstermiştir. Oy kullanan seçmenler açısından gerek seçim propagandaları esnasında gerekse seçim günü katılım düzeyi etkileyici olmuştur. Sağlam bir çerçevenin ve demokratik bir seçim ortamının sağlanmasında gösterilen deneyimin varlığı ortadadır. Ne var ki, bazı konular daha kapsamlı bir şekilde ele alınmayı beklemektedir. Anayasa ve uygulama kanunları ifade özgürlüğünü, toplanma özgürlüğünü ve seçimle ilgili hakları yersiz bir şekilde kısıtlamaya devam etmektedir. Ayrıca seçim bölgelerindeki oy dağılımı eşitliğinin sağlanması gerekmektedir. Genel seçim hakları konusunda mevcut bir takım sınırlandırmaların kaldırılması, şikayet ve itiraz süreçlerindeki şeffaflığın artırılması gerekmektedir.

Hukuki çerçeve, seçimlerin yürütülmesi konusunda kapsamlı bir temel sağlamaktadır. Anayasa'da bireysel hakları ve insan haklarını pekiştirmeyi amaçlayan geniş çaplı değişiklikler paketi 2010 yılı halk oylamasında kabul edilmiştir. Daha önceki AGİT/ODIHR tavsiyelerine uygun olarak seçim usulleriyle ilgili bazı yasal değişiklikler yapılmış ve genel çerçeve geliştirilerek de önemli değişikliklere gidilmiştir. Daha önceki seçimlerde bir sorun olarak addedilen, siyasi parti propagandalarında Türkçeden başka bir dil kullanımını engelleyen yasak kısmen de olsa kaldırılmıştır.

Yukarıda dikkat çekilen noktalara ek olarak, yasal çerçeve bütünlük ve açıklıktan uzaktır, bu haliyle tutarsız uygulamalara ve rasgele yorumlara açıktır. Ayrıca, daha önceki AGİT/ODIHR raporlarında vurgulandığı üzere, kanunlar seçim sürecinde ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerinin gözlemciliğine olanak tanımamaktadır.

2010 halk oylamasından sonra iktidar partisi, uluslararası standartlara uyum sağlayan yeni bir Anayasa taslağı planlarını açıklamıştır. Anayasal reforma duyulan ihtiyaç seçim propagandası döneminde siyasi partilerin büyük bir çoğunluğu tarafından dile getirilmiş, oldukça geniş kapsamlı bir istişare sürecine duyulan beklenti siyasi yelpazenin geniş bir kesimi tarafından işaret edilmiştir.

Seçimler dört ayaklı bir yapı içinde gerçekleşmiş olup Yüksek Seçim Kurulu (YSK), 81 İl Seçim Kurulu, 1,054 İlçe Seçim Kurulu ve 199,207 Sandık Kurulundan (SK) oluşmaktadır. Seçim kurulları çoğunlukla yüksek hakimlerden oluşmaktadır, seçime katılmayan siyasi parti temsilcileri de kurullarda yer almaktadır. Sandık Kurulu üyeleri genellikle siyasi partiler tarafından atanmaktadır. Ana siyasi partilerin temsilcileri seçim yönetiminin tarafsızlığı ve profesyonelliğini temin ederken, küçük partiler ve sivil toplum temsilcileri bunların icraatına dair bazı çekincelerini dile getirmişlerdir. Seçim döneminde YSK'nın aldığı bazı kararlar, özellikle bağımsız adayların ve yurtdışından oy kullananların kayıt meseleleri konusunda verilen kararlar, tartışmalara yol açmış ve eleştirilerin hedefi olmuştur. Yurtdışında ikamet eden seçmenlere gümrük kapılarında erken oy kullanma fırsatı sunulmuştur.

Bu seçimlere toplam 7,492 adayla on beş parti katılmıştır. Eksik belge ibraz ettikleri için iki partinin seçimlere katılması YSK tarafından yasaklanmış, dokuz parti de kayıt işlemleri bittikten sonra seçim propaganda aşamasında geri çekilmiştir. Bazı kanun hükümleri bağımsız adayları dezavantajlı duruma düşürse de küçük partilerin bir çoğu mecliste temsil kazanmak için gerekli %10'luk seçim barajını aşabilmek amacıyla parti listesi sunmak yerine bağımsız adayları desteklemeyi seçmiştir. Parti adaylarının yanı sıra bu seçimlere 203 bağımsız aday katılmıştır.

Seçim propagandaları büyük kalabalıklar toplamış, çoğunlukla sakin, olaysız geçen gösterilerle dolu canlı bir tablo sergilemiştir. Propaganda söyleminin kimi zamanlar saldırgan bir üsluba bürünmesi ve karşılıklı

atışmalara sahne olması siyasi güçlerin kutuplaşmasına vurgu yapmıştır. Seçim propagandasıyla ilgili birkaç şiddet içerikli olay meydana gelmiş, parti bürolarına saldırılarda bulunduğu bildirilmiştir. Ülkenin belli kesimlerinde güvenlik güçlerinin halen süregelen operasyonları birtakım paydaşlar tarafından Kürtleri destekleyen adayların ve siyasi partilerin kampanyaları üzerinde sınırlayıcı bir etki yarattığı şeklinde yorumlanmıştır.

Türk medyası farklılıkları içinde barındıran canlı bir ortamdır. Bununla birlikte düşünce özgürlüğüne getirilen kanuni sınırlamalar, tutuklu ve hükümlü çok sayıda gazeteci ve devletin nüfuz sahibi medya kuruluşları üzerindeki kontrolü konusundaki kaygılar dile getirilmiştir. Yerli medya uzmanları siyasilerin sıklıkla gazetecilere karşı açtığı hakaret davalarının, hızla büyüyen oto sansürün ve ters tepkilere yol açmaktan korkan yazı işleri müdürlerinin uyguladığı sansürlerin gazetecilerin mesleklerini icra etmelerine ve araştırmacı gazeteciliğe ket vurduğu konusunda hemfikirdirler. Seçim propagandaları kapsamında seçime katılan siyasi partilerin TRT radyo ve televizyon kanallarında ücretsiz seçim propagandası yapması sağlanmıştır. Bunun yanı sıra bu seçimlerde ilk kez seçimlere katılan tüm partilere eşit koşullar altında radyo ve televizyonda yayım yapma izni verilmiştir.

Parlamentoda kadınların temsili 2007'de yüzde 9'dan yeni yasama döneminde yüzde 14'e çıkmıştır. Avrupa'daki yüzde 22,3'lük orana kıyasla henüz düşük bir yüzde olmasına rağmen bir gelişme belirtisi olarak kaydedilebilir. Bazı parti gönüllü olarak kadınların temsili için önlem almış, kotalar konmuş ve kadın adaylardan alınan kayıt ücretlerinde indirimde gidilmiştir.

Seçim Gözlem Misyonları (EAM) dahilindeki standart uygulama uyarınca Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (AGİT/ODIHR) seçim günü gelişmeleri sistematik ve geniş kapsamlı bir şekilde gözlemlememiştir. Bununla birlikte misyon temsilcileri 15 farklı seçim noktasına giderek sandık alanlarını ziyaret etmişlerdir. Ziyaret edilen sandık alanlarında oy verme, sayım ve sonuçları tutanağa geçirme süreçlerinin profesyonel ve etkin bir biçimde gerçekleştiği, genel olarak yasal gereklere uygunluğunun sağlandığı gözlenmiştir. Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (AGİT/ODIHR) ve Seçim Gözlem Misyonlarının (EAM) ziyaret ettiği sandık bölgeleri içinde ve/veya dışında çok sayıda polis bulunduğu gözlenmiştir.

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (AGİT/OHIDR) ve Seçim Gözlem Misyonlarının (EAM) ayrılmasından sonra seçilen milletvekillerinin mazbatalarını alamaması bazı ihtilaflara yol açmıştır. Kampanya sırasında tutuklu yargılanmayı bekleyen seçilmiş adayların tutukluluk durumları sona erdirilip tahliye edilmedikleri için milletvekili görevlerini üstlenememişlerdir. Seçilen bir bağımsız adayın terörle ilgili suçlardan hüküm giydiği gerekçesiyle mazbatasını iptal edilmiştir.

II. GİRİŞ VE BİLGİLENDİRME

6 Nisan 2011'de Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (AGİT/ODIHR) 12 Haziran milletvekili seçimlerini gözlemek üzere Türk yetkililer tarafından davet edilmiştir. Bu davetten önce Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (AGİT/ODIHR) bir İhtiyaç Değerlendirme Misyonunu (NAM) 30 Mart ila 1 Nisan 2011 tarihleri arasında Türkiye'ye göndermiştir.¹ Misyonun tavsiyelerini temel alan Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (AGİT/OHIDR) 23 Mayıs ile 18 Haziran 2011 tarihleri arasında Türkiye'de bulunacak bir Seçim Değerlendirme Misyonu (NAM) görevlendirmiştir.

AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonuna (EAM) Cayetana de Zulueta başkanlık etmiştir ve misyon AGİT üyesi 13 katılımcı devletten gelen 19 seçim uzmanından oluşmuştur. Ankara'da konuşlanan uzmanlara ek olarak AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu İstanbul, Diyarbakır ve İzmir'e de ekipler tayin etmiş, ayrıca Bursa, Şanlıurfa, Mardin, Batman, Manisa, Adana, Mersin, Van ve Trabzon'a ziyaretlerde bulunmuştur.

AGİT/ODIHR, Dışişleri Bakanlığına, İçişleri Bakanlığına, seçimlerden sorumlu makamlara, il ve ilçe yetkililerine, siyasi partilere, medya, sivil toplum ve ülke içindeki diplomatik görevlilere gösterdikleri işbirliği ve yardımlarından dolayı teşekkür eder.

¹ OSCE/ODIHR NAM (AGİT/Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi ve İhtiyaç Değerlendirme Misyonu) raporu www.osce.org/odihr/elections/76837 adresinden temin edilebilir.

III. ARKA PLAN

3 Mart 2011'de Türkiye Büyük Millet Meclisi milletvekili genel seçimlerinin 12 Haziran tarihinde yapılmasına karar vermiştir. 2007'de üç siyasi parti parlamentoya girmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)² en fazla milletvekili çıkaran (341) parti sıfatıyla çoğunluk hükümetini oluşturmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 99 koltuk ile ana muhalefet partisini oluşturmuştur. CHP'yi 70 koltuk ile Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) takip etmiştir. Kalan koltuklar bağımsız adayların olmuştur. Seçilen 20 bağımsız aday Kürt yanlısı Demokratik Toplum Partisi (DTP). Bununla birlikte DTP 2009 yılındaki bir Anayasa Mahkemesi kararı ile (Bkz. yasal çerçeve) lağvedilmiştir. DTP ile ilintili milletvekillerinin çoğu sonunda bu partinin devamı sayılan Barış ve Demokrasi Partisi'ne (BDP) katılarak parlamentoda bir grup oluşturmuşlardır.

Anayasal reform uzun süredir Türkiye'nin siyasi gündeminde ön sıralarda yer almaktadır. 2007 yılının Ekim ayında yapılan anayasa halk oylamasında Millet Meclisi görev süresi beş yıldan dört yıla indirilmiş, ayrıca Cumhurbaşkanlığı seçim sisteminde de reforma gidilmiştir.³ 2010 yılı Eylül ayında yeni bir halk oylaması yapılmış ve bir dizi önemli anayasal değişikliğe gidilmiştir.⁴ Yetkililer bu değişikliklerin, Türkiye'nin AB üyeliği ile bireysel hakların ve insan haklarının geliştirilmesi bağlamında anayasayı Avrupa Birliği standartlarına yakınlaştırdığını ifade etmiştir. Ana muhalefet partileri de dahil olmak üzere, halk oylamasına karşı çıkanlar, söz konusu değişiklikleri iktidar partisinin otoritesini ve yargı üzerindeki otoritesini artıran bir girişim şeklinde ifade etmişlerdir. 2010 yılındaki halk oylamasının ardından iktidar partisi 2011 genel seçimlerinden sonra demokratik yönelimli yeni bir anayasa taslağı oluşturma sürecini başlatma planlarını açıklamıştır.

Son iki yıldır Türkiye'nin siyasi söylemine darbe planları yapıldığı yolundaki iddialara dayalı soruşturmalar damgasını vurmuştur. Soruşturmalar kapsamında bu davalarla ilişkili olduğu düşünülen askerlerin, idari kadroların, avukatların ve olayı haber yapan gazetecilerin tutuklanması ve gözaltına alınması yurtiçinde ve uluslararası alanda endişeyle izlenmiştir.

2009 yılının Eylül ayında Türk hükümeti basında "Kürt açılımı" olarak geçen bir hareketin önünü açmıştır. Bu girişimle güven inşa edecek yollarla Kürt nüfusla ilişkilerin ilerletilmesi amaçlanmıştır. İlan edildiği andan itibaren açılım geniş kabul görmüş, ancak ilerleyen zamanlarda somut olarak hiçbir hareketin yapılmadığı yolunda eleştiriler almıştır. Seçimlere kadar geçen dönemde ülkenin güneydoğu illerinde gerginlik devam etmiştir.

IV. YASAL ÇERÇEVE

Milletvekili seçimleri esas olarak Anayasa, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun, Milletvekili Seçim Kanunu ve Siyasi Partiler Kanunu⁵ aracılığıyla düzenlenmiştir. Yüksek Seçim Kurulunun düzenleme ve kararları yasal çerçeveyi tamamlar. Seçimle ilgili temel kanunlarda yakın bir tarihte değişiklikler yapılmış, daha önceki Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosunun tavsiyelerine ilişkin bazı değişikliklere gidilmiştir. Bunlar arasında yurtdışından oy kullanma ve siyasi propaganda faaliyetlerinde kullanılacak dil sayılabilir (Bkz. aşağıdaki not). 2008 ve 2010 yıllarında Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanununda köklü değişiklikler yapılmış, 2010 ve 2011 yıllarında Milletvekili

² Siyasi partiler için kullanılan kısaltmalarda Türkçe isimler temel alınmıştır.

³ Cumhurbaşkanlığı seçiminde dolaylı seçimden dolaysız seçime geçiş, cumhurbaşkanlığı görev süresinin yedi yıldan beş yıla indirilmesi ve ikinci bir dönem cumhurbaşkanlığının yolunun açılması yapılan değişiklikler arasındadır.

⁴ Belli başlı anayasal değişiklikler şöyle sıralanabilir: kadınlar ve engelliler için uygulanan pozitif ayrımcılık eşitlik ilkesini ihlal etmez; yasaklı partilerin parlamentodaki sandalyelerini yitirmelerine dair kanun hükmünün feshedilmesi; Anayasa Mahkemesi hakimlerinin sayısının artırılması ve milletvekillerinin hakim atamalarına katılması gibi yargı alanında getirilen önemli reformlar; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (ECHR) ihlal edildiği gerçeğiyle Anayasa Mahkemesine vatandaşların başvuru yapabilmesi; siyasi partileri feshetmek ya da anayasadaki değişiklikleri geçersiz kılmak amacıyla Anayasa Mahkemesindeki oy barajında görülen küçük çaplı bir artış.

⁵ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu ve medya ile ilgili çeşitli kanunlar konuyla ilintili diğer kanunlar.

Seçim Kanunu ve Siyasi Partiler Kanunu'nda birtakım değişikliklere gidilmiştir.⁶ Anayasanın 67. Maddesine göre seçim kanunlarındaki değişiklikler yürürlüğe girdikten bir yıl sonra yapılan seçimlere uygulanamaz. 4 Mart'ta, Yüksek Seçim Kurulu 2010 yılında yürürlüğe sokulan değişikliklerin 2011 Haziran seçimlerinde uygulanması gerektiği yönünde bir karar çıkarmıştır.

Yasal çerçeve, seçimlerin yürütülmesi konusunda kapsamlı bir temel oluşturur. Bununla birlikte daha önceki seçimlerin değerlendirilmesinde Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu tarafından mevzuatta sorunlu bulunan birtakım kısıtlamalar (Bkz. aşağıdaki ilgili konu) konusunda reformlara gidilmemiştir.⁷ Ayrıca Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun ve Milletvekili Seçim Kanunları genel olarak açıklıktan uzak olup belirsizlik, tutarsızlık ve boşluklar içermektedir.⁸ Açıklıktan uzak olmasının yansırı, Yüksek Seçim Kurulu, mevzuatla çelişen veya mevzuatı değiştiren kararlar çıkarmak suretiyle bir idari makam olarak yetkisini potansiyel olarak aşmıştır.⁹

Genel anlamda açıklık kazandırılması, belirsizliklerin, tutarsızlıkların ve boşlukların ortadan kaldırılması ve seçimle ilgili çeşitli kanunların birbirleriyle uyum içinde olması için seçimlerle ilgili yasal çerçevede değişikliğe gidilmesi yolunda adımlar atılabilir. YSK, mevzuatla çelişen kararlar çıkarmaktan çekinmelidir.

1982 yılında askeri iktidarın çıkardığı Anayasa temel medeni ve siyasi haklara dokunan birtakım kısıtlamalar içermekte, dolayısıyla seçim ortamını da etkilemektedir. Bu sınırlamalar ve uygulama yasaları, diğer haklar yanında, ifade özgürlüğünü, dernek kurma özgürlüğünü, ve seçimle ilgili hakları gereğinden fazla kısıtlamaktadır. AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu ile görüşen bazı kişilerin iktidar partisinin yeni bir Anayasa taslağı üzerinde geniş çaplı ve katılımcı bir istişare yürütme niyetine ilişkin şüpheleri vardır. 2011 yılının Mart ayında Avrupa Parlamentosu, Türkiye'nin 'temel insan hak ve özgürlüklerini güvenceye alan tam teşekküllü çoğulcu bir demokrasiye dönüşmesini sağlayacak tam bir anayasal reforma' duyulan acil ihtiyacı ve bütün siyasi partilerin ve sivil toplumun reform sürecine katılması gerekliliğini dile getirmiştir.¹⁰

Anayasa'nın seçim sürecini etkileyen yeni ya da değiştirilmiş hükümlerinin uluslararası insan hakları standartlarına uyumlu bir şekilde değiştirilmesi ve tüm belli başlı siyasi güçlerin ve sivil toplumun geniş katılımını sağlayacak şekilde geniş bir kamuoyu istişare sürecinin benimsenmesi tavsiye edilir.

Siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin kanun hükümleri hala süregelen bir sorundur. Kapatma davası açma yetkisi sadece Cumhuriyet Başsavcısına aittir.¹¹ Anayasada yer alan ve Siyasi Partiler Kanununda ayrıntısı verilen parti kapatma gerekçeleri, uluslararası hukukta siyasi partilerin faaliyetleri ve amaçlarına ait kabul

⁶ Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanunda yapılan değişiklikler seçmen kütüğü, yurtdışındakilerin oy kullanması, YSK içinde partilerin temsili, siyasi propaganda hakları ve kısıtlamalar, oy sandıklarının güvenliği, oy kullanma, sayım ve tutanak tutma usulleri, seçim günü şikayetlerle ilgili hükümler ve seçimle suçlar ile cezalarıyla ilgilidir. Milletvekili Seçimi Kanununa getirilen değişiklikler seçimlere girebilmek için istifa etmesi gereken kamu görevlilerin tasnif listesinin genişletmesi, bağımsız adaylar için konan seçim depozitosunun artırılması, birleşik oy pusulası formatında değişikliğe gidilmesidir. Milletvekili Seçimi Kanununa getirilen değişikliklerden biri de siyasi partilerin ve adayların gelir ve giderlerinin bildirimini ile ilgilidir.

⁷ 3 Kasım 2002 ve 22 Temmuz 2007 erken milletvekili seçimleri üzerine Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi'nin (AGİT/ODIHR) hazırladığı Nihai Raporlar için bkz. www.osce.org/odihr/elections/turkey.

⁸ Sözgelimi, Sandık Kurullarının oluşturulmasına ilişkin kanun hükümleri (Madde 23, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun) belirsizliklerle doludur. Sımr geçiş noktalarında oy kullanımındaki süreye ilişkin (Madde 94E, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun) ve adayların kayıt işlemlerini tamamlamasıyla ilgili (Madde 24, Milletvekili Seçimi Kanunu) kanun hükümleri birbirleriyle çelişmektedir. Yürürlükten kaldırılan Ceza Kanunundaki (Madde 11, Milletvekili Seçimi Kanunu) bir dizi hükme gönderme yapılmıştır. Ayrıca oyların yeniden sayımı ve oyların geçersiz kılınmasına dair sebepler ve işlemleri düzenleyen kanun hükümleri de mevcut değildir.

⁹ Sözgelimi, 5 Mart tarihli YSK kararı sandık başına düşen azami oy kullanan seçmen sayısını 300'e çıkarırken Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun'un 5. maddesi bu sayıyı ilçeler için 150, iller için 200 olarak tespit etmiştir.

¹⁰ Bkz. 2010 Türkiye İlerleme Raporu ile ilgili 9 Mart 2011 tarihli Avrupa Parlamentosu kararı. Kararın olduğu site: www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0090+0+DOC+XML+V0//EN.

¹¹ 2010 tarihli ilk Anayasa Değişikliği Paketi üçte ikilik bir oy çoğunluğuyla Cumhuriyet Savcısı tarafından parti kapatma davası açılmasını onaylayacak her partiden beş üyenin oluşturduğu özel bir meclis kurulu kurulmasını öngörmüştür. Ancak bu tedbir Millet Meclisinde gereken desteği görmemiş ve kanun değişikliği taslağının son metninden çıkarılmıştır. 2009 yılının Haziran ayında Anayasa Mahkemesi, partilerin kanunları ihlal etmesi karşısında kamu kaynaklarının kullanımını engelleyen cezaya izin veren Siyasi Partiler Kanunu hükmünü yürürlükten kaldırarak kapatma cezasının tek seçeneğe haline gelmesine yol açmıştır.

edilebilir sınırlamaları aşmaktadır.¹² Kanun hükümleri geniş kapsamlı ve belirsiz yasaklar içermektedir. Devletin toprak bütünlüğüne ve temel vasıflarına, genel ahlak ve etik kurallarına, ya da Atatürk ilke ve inkılaplarına ters düşen, ulusal azınlıkların mevcudiyetini, azınlık dillerinin kullanımını destekleyen, veya laiklik ilkelerine aykırı düşen siyasi parti amaç ve faaliyetlerini yasaklamaktadır.¹³ Bir bütün olarak ele alındığında yasal çerçeve, ülkedeki anayasal modelde yapılacak değişimi barışçıl ve demokratik yollardan bile olsa destekleyen her hangi bir parti programına karşı kullanılabilir.¹⁴

Anayasa ve yasal çerçevede siyasi partilerin kapatılması ile ilgili gerekçe ve usullerin uluslararası standartlara uygun bir şekilde yeniden ıslah edilmesi tavsiye edilir. Cumhuriyet Başsavcısının parti kapatma davası açma konusundaki yetkisini bir çeşit demokratik kontrole tabi tutma yolunda düşünce geliştirilmelidir.

Buna ek olarak, Anayasa'nın 69 (10) maddesi faaliyet veya ifadeleriyle söz konusu siyasi partinin kapatılmasına yol açan kapatılmış partinin üye ve kurucularının siyasetten ve siyasi parti üyeliğinden beş yıl boyunca men edilmelerini gerektirmektedir. Aynı şekilde, Ceza Kanununun 53. maddesi de suçluların siyasi haklarının kaldırılmasını, söz konusu kişilerin parti kurma ve partiye üye olma haklarının da cezanın infazı bitene kadar kaldırılmasını öngörür.

Yasal çerçevenin değiştirilerek, siyasi haklara getirilen kısıtlamaların işlenen suçla orantılı hale getirilmesi ve ancak bir mahkeme tarafından verilen mahkumiyetin sonucunda uygulanması tavsiye edilir.

Geçmişte, Anayasa ve Siyasi Partiler Kanununa göre yasak sayılan faaliyetlerde bulunan, birçoğu Kürt yanlısı ve laiklik karşıtı siyasi partinin kapatılması hususunda birçok dava açılmıştır. Ne var ki, gerçek anlamda kapatılan partilerin sayısı son yıllarda bir kaç taneyi geçmemekte ve Anayasa Mahkemesi kapatma önerilerine karşı daha eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir.¹⁵ 2008 yılının Ekim ayında iktidar partisi AKP'nin laiklik karşıtı faaliyetlerde bulunduğu iddiasıyla kapatılması için Anayasa Mahkemesi'ne dava açılmıştır. Partilerin ancak 'istisnai şartlar' altında kapatılabileceğini ve Anayasa'nın 90. Maddesi uyarınca uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ulusal mahkemelerde kanun hükmünde olduğuna dayanarak mahkeme bir yıl süreyle kamu kaynaklarının yarısını geri çekerek partiye yaptırım uygulamaya karar vermiştir.

2009 yılının Aralık ayında Anayasa Mahkemesi, yasadışı Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ile olan bağlantısı ve ayırıcı faaliyetleri yüzünden "devletin bölünmez bütünlüğüne karşı faaliyetlerde bulunduğu" gerekçesiyle DTP'nin kapatılmasına karar vermiştir. Otuz yedi parti üyesi beş yıl boyunca siyasi faaliyetlerden men edilmiş, iki kurucu üyenin milletvekilliğine son verilmiştir.¹⁶ 2010 yılının Ocak ayında ise kapatılan DTP ve yasaklı üye ve kurucuları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuş olup, davaları halen devam etmektedir.

2010 yılı Aralık ayında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) devletin bölünmez bütünlüğüne aykırı faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi kararıyla Kürt yanlısı HADEP'in kapatılmasına

¹² 12) Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ndeki (ICCPR) 22.2 sayılı madde "bu hakkın kullanılmasına ulusal güvenliği veya kamu güvenliğini, kamu düzenini, sağlık veya ahlakı veya başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacı taşıyan, demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukuka uygun olarak getirilen sınırlamaların dışında başka hiç bir sınırlama konamaz," şeklindedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (ECHR) 11. maddesinde aynı içerik vardır. Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu (10-11 aralık 1999) tarafından hazırlanan Siyasi Partilerin Yasaklanması, Kapatılması ve Benzer Önlemler Hakkında Temel İlkeler kapsamında "bir partinin yasaklanması için o partinin demokrasi karşıtı görüşlere sahip olmasının ötesinde siyasi eylemlerde kendisini gösteren ve temel demokratik düzenle sabit bir plana göre sürekli ve kararlı bir şekilde savaşmaya yönelik sabit bir amaç güttüğünün sağlam delillere dayandırılarak ispatlanmasının gerekli olduğu ifade edilir. Silahlı mücadele, terörizm veyahut her türlü bölücü faaliyet yürüten örgüt yoluyla mevcut anayasal düzeni yıkmayı amaçlayan parti ya da siyasi programının bir parçası olarak şiddeti körükleyen her siyasi partinin" kapatılacağını ifade etmektedir.

¹³ Konuyla ilgili kanun hükümleri Siyasi Partiler Kanunu'nun IV. kısmı ve Anayasa'nın 68 ila 69. Maddelerinden alınmıştır.

¹⁴ Bkz. Venedik Komisyonu'nun 13 Mart 2009 tarihli Türkiye'deki Siyasi Partilerin Yasaklanmasına Dair Anayasal ve Hukuki Kanun Hükümlerine Ait Görüşler. Daha ayrıntılı bilgi için: www.venice.coe.int.

¹⁵ Anayasa Mahkemesi Başkanı 1990 ile 2000 yılları arasında 19 kapatma davası açtığı, neticede 15 partinin kapatıldığı hususunda Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi ile Seçim Değerlendirme Misyonu'nu (OSCE/ODIHR EAM) bilgilendirmiştir. 2008 yılının Ocak ayında Mahkeme, Kürt yanlısı faaliyetlerine istinaden Hak ve Özgürlükler Partisi'ne (HAK-PAR) karşı açılan kapatma davasını siyasi partilerin demokratik siyasi yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olduğunu, siyasi ilke ve kanunlarda özgür, toplumun sosyal, ekonomik ve siyasi sorunlarına farklı çözümler getirdiğini öne sürerek reddetmiştir.

¹⁶ Kapatılan parti milletvekillerinin vekilliklerinin kaldırılması hakkındaki kanun hükmünün 2010 yılındaki anayasa halkoylaması ile yürürlükten kaldırılmasını müteakip iki eski DTP milletvekili sandalyelerinin iadesi konusunda parlamento ve Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuş, ancak başvuruları geri çevrilmiştir. Bununla birlikte söz konusu iki milletvekili 2011 yılı Millet Meclisi seçimlerine bağımsız aday olarak girmiş ve kazanmışlardır.

karşı yapılan başvuruyu karara bağlamıştır.¹⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 11. Maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiş,¹⁸ başvuru sahibinin dernek kurma özgürlüğüne yapılan müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olmadığına hükmetmiştir. Birbiriyle ilişkili ayrı davalarda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, partinin veya parti üyelerinin bir terörist örgüt ile iddia edildiği gibi bağlantısı olduğu gerekçesiyle HADEP üyelerinin siyasi parti faaliyetlerinden beş yıl boyunca uzaklaştırılması gerekçesinin iştigal olunan meşru amaçlarla orantılı olamayacak kadar geniş olduğuna hükmetmiştir. Dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Birinci Protokol'ün 3. Maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir. 2003 yılından beri iç hukuk açık ve net bir biçimde bu tür davalarda yargının iadesini öngördüğü halde Anayasa Mahkemesi Başkanı'na göre, Mahkeme yıllardır siyasi hakların kaldırılması ve siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin uluslararası hukuku ihlal ettiği tespit edilen davalarda yargının iadesini kabul etmemiştir.¹⁹

Yetkililerin konuyla ilgili ulusal mahkeme kararlarını geri çevirerek, yeni bir mevzuat getirerek ya da kanunları değiştirerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarını uygulamaları tavsiye edilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarının vakitlice uygulanması için mevzuat ya da başka yollarla açık ve net birtakım mekanizmaların kurulması düşünülebilir.

Mevzuat içinde oy verme ve seçilme hakkı üzerine birtakım yersiz kısıtlamalar bulunmaktadır. Anayasa'nın 67(5) Maddesi askeri öğrencileri, askerliğini yapanları, ve mahiyetine ve ağırlığına bakılmaksızın taksirli suçlar dışındaki suçlardan ceza infaz kurumlarında bulunanları seçme ve seçilme haklarından mahrum bırakmaktadır.²⁰ Adli Sicil Kanunu'nun 13A Maddesi bu son kategori konusunda bir başka yasaklama daha getirmektedir. 2005 yılından önce hüküm giymiş olanlara cezaları tamamlandıktan sonra asgari üç yıllık bir bekleme süresini şart koşar, aynı zamanda bir başvuru sürecinden geçmesi ve seçme hakkı ile diğer siyasi haklarını yeniden elde edebilmesi için "hayatını iyi halle sürdürdüğünü" ispat etmesi gerekmektedir.²¹

Anayasa ve kanunlarda değişiklik yapılarak, askeri öğrencilere ve askerliğini yapanlara (gerektiğinde erken oy vermeleri sağlanarak) oy verme haklarının temin edilmesi, hükümlüler açısından oy verme haklarının işlenen suçla orantılı olarak sınırlandırılması, ve Anayasa'nın 67. Maddesi ile 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.3 sayılı Paragrafına uygun olarak evrensel oy verme prensiplerini uygulayabilmek için cezalarının bitmesinden sonra oy verme haklarının kendiliğinden bu kişilere iade edilmesi konusunda değişikliğe gidilmesi tavsiye edilir.

Anayasa'nın 76(2) Maddesi ve Milletvekili Seçimi Kanunu, taksirli suçlar hariç, herhangi bir tarihte bir yıldan fazla hüküm giymiş şahısların ya da belli türdeki suçlardan²² mahkum olanların, affa uğramış olsalar bile, Millet Meclisine seçilemeyeceğine hükmetmektedir. Adli Sicil Kanunu'nun geçici 2. Maddesine göre, Anayasa'nın 76 Maddesine göre adaylık hakları elinden alınan kişilerin bu haklarının iade edilemeyeceği hükmedilir. Aday olma esaslarına getirilen bu türden sınırlamalar aşırıdır ve AGİT Kopenhag Belgesinin 24.

¹⁷ HADEP ve Demir - Türkiye kararı, başvuru no. 28003/03, 14 Aralık 2010, www.echr.coe.int adresinden görülebilir.

¹⁸ Kılıçgedik ve diğerleri – Türkiye kararı. Başvuru no: 4517/04, 4527/04, 4985/04, 4999/04, 5115/04, 5333/04, 5340/04, 5343/04, 6434/04, 10467/04 ve 43956/04, 14 Aralık 2010, Bkz. www.echr.coe.int.

¹⁹ Bkz. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Madde 445. 26 Ocak 2011'de Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (PACE), 2011 yılı 1787 sayılı İlke Kararı'nda AİHM kararlarının Türkiye'de geciken uygulamasına ilişkin olarak kaygılarını dile getirmiş ve AİHS'nin mükerrer ihlallerine yol açan "büyük çaplı sistemsel eksikliklerine" işaret edilmiştir. (Bkz. <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta11/ERES1787.htm>). 9 Mart 2011 İlke Kararı içinde Avrupa Parlamentosu Türk yetkililerini önceki AİHM kararlarına uymaya davet etmiştir. Bkz. a.g.e. Avrupa Parlamentosu'nun 2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu. Ayrıca Bkz. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin (PACE) 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararlarının Uygulanması' üzerine 2006 yılında çıkardığı 1516 sayılı ilke kararı: <http://assembly.coe.int/mainf.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta06/eres1516.htm>.

²⁰ Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun'un 7(3) Maddesi cezai hüküm giymiş mahkumların yetkililerini elinden almakta fakat Anayasa'da belirtilen taksirli suçlar haricinde hüküm giyenlerle sınırlandırmamaktadır.

²¹ Ceza Kanunu'nun 53. Maddesi uyarınca 2005 yılından sonra hüküm giyenler, 'hapis cezası tam anlamıyla infaz edildikten sonra' oy verme haklarına kendiliğinden kavuşmaktadır.

²² Bu ve diğer suçlar arasında açık ve net biçimde tanımlanan "yüz kızartıcı suçlar" bulunmaktadır, bunlar: kaçakçılık, devlet sırlarını ifşa etme ve terörizm faaliyetlerine katılma suçlarıdır. Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 11(4) Maddesi, bunlara ek olarak, Ceza Kanunu'ndan çıkarılan şiddet içermeyen bir takım siyasi ve düşünce suçlarından hüküm giymiş şahısların devlet hizmetlerinden ömürboyu men edilmesini öngörür.

paragrafında belirtilen orantılılık ilkesine aykırıdır.²³ 14 Nisan tarihinde Anayasa Mahkemesi aday olma haklarının iade edilemeyeceğine dair Adli Sicil Kanunu'nun geçici 2. Maddesindeki yasaklamayı yürürlükten kaldıran bir karar almıştır, ancak bu karar 2012 yılının Nisan ayına kadar yürürlüğe girmeyecektir.

Yukarıda sözü edilen yasal ve anayasal hükümler adayların kayıt yaptırımlarıyla ilgili ihtilafların merkezinde yer almaktadır. 2011 yılının Nisan ayı ortalarına doğru YSK, alt seçim kurulu kararlarını bozarak, Anayasa'nın 76. Maddesi'ndeki eski mahkumiyet sicillerine istinaden, çoğunlukla Kürt asıllı kişilerden oluşan bağımsız adayların kayıt yaptırılamayacağı konusunda bir karar çıkarmıştır. Kamuoyunda büyük ölçüde protestolara yol açması üzerine YSK daha önceki kararını geri çekmiş ve bu şahısların bir mahkemenin siyasi haklarını iade etmelerine karar vermesi şartıyla, aday olma haklarını geri alabileceklerini ifade etmiştir. Adaylığı kabul edilmeyenlerin birçoğu mahkemelerden siyasi haklarının iadesini teyit eden bir belge almış, ancak Millet Meclisi'ne seçilme hakkının, yukarıda tartışıldığı üzere, halihazırda iadesi mümkün görünmese de YSK bu şahısların kayıt işlemlerini kabul etmiştir. YSK'nın uyguladığı çözüm aday kaydı hususunda daha kapsamlı bir yaklaşım ortaya atmış olsa da YSK kararı yürürlükte olan anayasa ve kanun hükümleriyle çelişkiye düştüğü gerekçesiyle konu uzmanı pek çok kişi tarafından büyük ölçüde eleştirilmiştir.²⁴

Anayasa'nın 76. Maddesi ile Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 11. Maddesi mecburi askeri görevlerini yerine getirmeyenlerin Millet Meclisi'ne seçilmelerini de yasaklamaktadır.²⁵ Özgürlük ve Demokrasi Partisi, bazı adaylarının askeri görevlerini yerine getirdiklerine dair belge getirmediği gerekçesiyle bu seçimlere girmesi kabul edilmemiştir. Bu tür bir sınırlandırma ayrımcılık yapmama ilkesiyle²⁶ ters düşmekte ve uluslararası kanunda tanınan askerlik hizmetinde vicdani ret hakkını ihlal etmektedir.²⁷

Anayasa'nın 76. Maddesi ile Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 11. Maddesi'nin değiştirilerek mahkumların aday olma hakları üzerindeki ömür boyu yasağın ve askerlik görevini yapmamış olanların seçilme hakkı üzerindeki yasağın kaldırılması tavsiye edilir.

Daha önceki seçimlerde sorunsal olarak addedilmiş bir konu olarak,²⁸ siyasi propagandalarda Türkçeden başka bir dil kullanılmasına ilişkin yasak kısmen de olsa yürürlükten kaldırılmıştır. Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun'un 58. Maddesi'ndeki, radyo ve televizyonda yapılacak propaganda yayınlarıyla diğer seçim propagandalarında, Türkçe'den başka dil ve yazı kullanılması yasaktır, şeklindeki şart yerine şimdi "propaganda faaliyetlerinde Türkçe kullanmak esastır,"²⁹ ibaresi getirilmiştir. Yeni ifade hâlâ açık değildir; özellikle Siyasi Partiler Kanunu'nun 81 Maddesi'ndeki propaganda malzemeleri ve faaliyetlerinde başka bir dil kullanımına getirilmiş yasak ışığında değerlendirildiğinde farklı yorumlara yol açabilir.³⁰

Özellikle propaganda malzemeleri ve faaliyetleri bağlamında başka dillerde bilgi alışverişi hakkının daha açık ve net biçimde sağlanması için kanunların anlatım biçiminin açıklığa kavuşturulması tavsiye edilir.

²³ AGİT Kopenhag Belgesi'nin 24. Paragrafı'nda, "demokratik bir toplumda haklar ve özgürlüklere yapılan her türlü sınırlama geçerli yasanın amaçlarından biriyle bağıntılı olmalı ve kesinlikle o yasanın amacıyla orantılı bir müdahale olmalıdır," ifadesi bulunmaktadır. Paragraf 7.5 AGİT'e katılan Devletlerin "siyaset ya da kamu hizmetine girmek isteyen yurttaşların, ayrımcılık gözetmeksizin, birey ya da siyasi parti ya da örgütlerin temsilcileri olarak, haklarına saygı gösterilmesini" şart koşmaktadır. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (ICPPR) 25 numaralı Genel Yorumu'nun 15. Paragrafı "Seçilme hakkına getirilen herhangi bir sınırlandırmanın [...] nesnel ve mantığa uygun kriterlerle hukuka uygun olması gerektiğini" ifade eder. "Seçimlere katılmaya hak kazanan şahıslar mantık çerçevesine uymayan ayrımcı gerekçelerle dışlanamaz [...]"

²⁴ Bkz. "YSK'nın ilk kararı, siyasi etkileri bir yana, hukukun tartışmalı. Ama tümüyle yanlıştır demek o kadar kolay değil" Yazan: Murat Sevinç, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi, 24 Nisan 2011. www.radikal.com.tr; "YSK Kararını Doğru Anlama ve Yorumlama Kılavuzu," Yazan: Kerem Altıparmak, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi, 20 Nisan 2011; ve Levent Gönenç ile yapılan röportaj, Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, 5 Haziran 2011, Express Dergisi.

²⁵ Buna ek olarak, Milletvekili Seçimi Kanunu, kamu görevlilerin büyük bir bölümünün, subay ve astsubayların ve erlerin istifalarını vermeden aday gösterilmelerini yasaklamaktadır. Asker kökenliler, seçilmedikleri takdirde eski görevlerine geri dönemez, kamu hizmetinde çalışanların da görevlerine dönme garantisi yoktur.

²⁶ Bkz. 1990 AGİT Kopenhag Belgesi, Paragraf 7.5.

²⁷ 30 Temmuz 1993 tarihli 22. Genel Yorum'un 11. Paragrafında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ndeki 18. Madde'nin "ölümle sonuçlanacak güç kullanımı ciddi bir şekilde vicdan özgürlüğüne ve kişinin din ve inanç özgürlüğünü ifade etme hakkına ters düşer," diyerek vicdani ret hakkını içermektedir.

²⁸ A.g.e. 22 Temmuz 2007 erken milletvekili seçimleriyle ilgili AGİT/ODIHR Nihai Raporu, sayfa 20.

²⁹ Kürtçe propaganda yaptıkları için eski 58. Madde'yi ihlal gerekçesiyle 2002-2009 yılları arasında yapılan millet meclisi ve yerel seçimlerinde mahkum edilen adayların AİHM'de halen sürtünemede olan altı davası vardır.

³⁰ 1989 Viyana Toplantısı Nihai Belgesi'nin 45. Paragrafı AGİT'e üye Devletlerin "bölgelerindeki ...yerel kültürler için şahısların kendi ana dillerinde bilgi vermelerinin ve bilgiye erişimlerinin sağlanması, bilgi alışverişinde bulunabilmeleri ve buna imkan sağlanması konusundaki uygulamaları temin edeceğini" hususuna değinir.

V. SEÇİM SİSTEMİ

Türkiye'nin tek meclisli parlamentosu 550 üyeden oluşmaktadır. Milletvekilleri, siyasi parti ve bağımsız aday listeleri arasından çok üyeli 85 ilde nispi temsili seçim sistemi altında dört yıl görev yapmak üzere seçilirler. Siyasi partilerin koltuk kontenjanına hak kazanabilmek için ülke çapında yüzde 10'luk geçerli oy barajını geçmeleri gerekir. d'Hondt formülüne göre koltuk dağılım yapılır; adayların parti listelerindeki sıralarına göre mazbataları verilir. Bağımsız adaylar geri ödemesiz aday ücretini yatırmakla seçime girerler.³¹

Seçimlere katılabilmek için siyasi partilerin bir dizi yükümlülüğü yerine getirmesi gerekmektedir. Mecliste grubu olmayan partilerin, illerin en az yarısında ve bu illerdeki ilçelerin üçte birinde kayıtlı merkezlerinin olduğunu, ayrıca seçimlerden en az altı ay önce bir genel kurultay düzenlemiş olduklarını kanıtlamaları gerekmektedir. Ayrıca, partilerin illerin en az yarısında adaylarının tam listelerini açıklamaları gerekmektedir, ortak aday listeleri oluşturulması yasaktır.³²

Partilerin seçim kayıtları için gereken şartların hafifletilmesi, dernek kurma özgürlüğü ve çoğulcu demokrasiyi daha da güçlendirmek için koalisyonların oluşturulmasına izin verilmesi tavsiye edilir.

Türkiye'de oy vermek zorunludur, bu medeni görevi yerine getirmeyenler 22 YTL (yaklaşık 10 Avro) cezaya çarptırılırlar. Bununla birlikte AGİT/ODIHR EAM yakın tarihte yapılan tüm seçimlerde bu hükmün uygulanmadığını haber almıştır.³³

Yüzde 10'luk seçim barajı AGİT'e üye ülkeler arasındaki en yüksek orandır ve millet meclisindeki temsili etkiler. *Yumak ve Sadak – Türkiye* davasında AİHM baraj uygulamasının özgür seçim hakkını ihlal etmediği yolunda karar vermiştir; bununla birlikte Mahkeme barajı "aşırı" bulmuş ve "[bu oranın] düşürülmesinin ve/ya farklı siyasi eğilimlerin en iyi şekilde temsilini garanti altına alabilmek için düzeltici dengeleyici bir tedbirin getirilmesi gerektiğine"³⁴ işaret etmiştir. Baraj oranının düşürülmesi gerektiği hususunda AGİT/ODIHR'in Avrupa Konseyi Parlamenteler Meclisinin, ve Avrupa Parlamentosunun tavsiyeleri bulunmaktadır.³⁵

Seçim barajı, hükümette istikrar sağlamak amacıyla 1983 yılında getirilmiştir. Bununla birlikte birçok AGİT/ODIHR Seçim Gözlem temsilcisi uygulamanın uzun süre önce bu hedefe ulaşıldığını ve artık bu barajın sadece siyaset sahnesini pekiştirdiğini ve etnik toplulukları temsil eden partiler de dahil olmak üzere, küçük partilerin temsilini engellediğini ifade etmektedir.

Parlamentodaki temsil, koltukların seçim bölgelerindeki dağılım şekline de etkilenmektedir. Ülke 81 ilden oluşmaktadır ve her ilden en az bir milletvekili çıkarma hakkı vardır. Kalan koltuklar (469) her milletvekili seçiminden önce illerdeki yurttaş sayısı ile orantılı olarak YSK tarafından illere dağıtılır. Çoğunlukla bir il, bir seçim bölgesini oluşturur. Bu seçimlerde en çok koltuk çıkaran üç il daha küçük seçim bölgelerine bölünmüş olup İstanbul'da üç, i Ankara ve İzmir'de ikişer seçim bölgesi vardır.³⁶

Çok sayıda yurttaş nüfusun yoğun olduğu merkezlerde, genellikle ülkenin batı kesiminde, ikamet ederken, doğu illerinin nüfus dağılımı daha seyrek. İllere göre koltuk dağılımındaki orantısızlık yüksektir. İllerin yarısı millet meclisine beş ya da beşten az vekil çıkarmakta; öte yandan büyük illerin bulunduğu bölgelerden, söz gelimi İstanbul'dan 85, Ankara'dan 31, daha çok vekil çıkmaktadır. Bununla birlikte bir milletvekilinin temsil

³¹ Depozito miktarı 2007 seçimlerinde 446 YTL (yaklaşık 187 Avro) iken 2011 yılında 7,734 YTL'ye (yaklaşık 3,236 Avro) çıkarılmıştır.

³² 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.5 Nolu paragrafında AGİT'e üye Devletler "yurttaşların ayrımcılığa uğramaksızın.. siyasi partilerin temsilcileri olarak... siyasal ve kamusal makamlara getirilme hakkına saygı gösterilmesini" öngörür.

³³ 2011 yılının Şubat ayında geçirilen 6111 sayılı kanun, başka değişikliklerin yanı sıra, 31 Aralık 2010'dan önce konan 120 liranın (yaklaşık 50 Avro'nun) altındaki idari cezaların infazının mümkün olmadığını karara bağlamıştır.

³⁴ Yumak ve Sadak – Türkiye kararı, başvuru no: 10226/03, 30 Ocak 2007. Bkz: www.echr.coe.int.

³⁵ a.g.e. AGİT/ODIHR'in erken milletvekili seçimlerine dair 22 Temmuz 2007 tarihli Nihai Raporu; PACE İlke Kararı 1380(2004), 'Türkiye'nin Taahhüt ve Yükümlülüklerini Yerine Getirmesi,' 6 ve 23.ii sayılı paragraflar. Bkz. <http://assembly.coe.int>; Türkiye'nin 2007 İlerleme Raporu'na dair Avrupa Parlamentosu Yasa Tasarısı, 25 Nisan 2008, Bkz. www.europarl.europa.eu.

³⁶ Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 4. Maddesi 18 koltuk sayısına ulaşmış illerin bir seçim bölgesi oluşturmasını şart koşarken, 19-35 koltuğa sahip olanların ikiye bölünmüş, 36 vekilden çoğu da üç seçim bölgesine ayrılmıştır.

ettiği seçmen sayısı büyük ölçüde farklılık arz eder; söz gelimi Tunceli seçim bölgesinde 28,800 oy verene karşılık İstanbul 1 No'lu seçim bölgesinde seçmen sayısı 112,500'dür. Avrupa Konseyi Seçime İlişkin Konularda İyi Uygulama Kuralları Venedik Komisyonu'nun seçmen bölgeleri içindeki yurttaşların oy verme ağırlığı farklılıkların yüzde 10'u ve özel durumlarda yüzde 15'i aşmaması gerektiğini ifade etmektedir.³⁷

Seçim bölgelerindeki aday sayısında izlenen sistem, her seçim bölgesinde seçilecek vekillerin oy veren vatandaşlarla orantısı sağlanarak her vatandaşın oy eşitliğini sağlamak için yeniden gözden geçirilmelidir.

Yüksek seçim barajı, seçim bölgelerinin yarısında seçilen az sayıdaki vekil sayısı ile birlikte, sistemin desteklediği orantısallık ilkesini çarpıtma potansiyeli taşımaktadır. Bu türden unsurlar, meclis içinde daha büyük bir orantısallığa yol açacağına çok sayıda oyun boşa harcanmasıyla sonuçlanır.

Milletvekili seçimlerinde orantısallığı ve yasama meclisinin temsil edilebilirliğini partilerin meclisteki temsilcilerini artırmak için seçim barajını düşürme yoluna gidilmesi tavsiye edilir.

VI. SEÇİM YÖNETİMİ

Türkiye'de seçimler yargı gözetimi altında yapılır. Bu milletvekili seçimleri dört aşamalı bir yapıyla yönetilmiştir, bunlar: Yüksek Seçim Kurulu, 81 İl Seçim Kurulu, 1,054 İlçe Seçim Kurulu³⁸ ve 199,207 Sandık Kurulu'ndan³⁹ oluşur. Seçim kurulları daimidir⁴⁰ ve kıdemli hakimlerden (ve onların katılımıyla) meydana gelir. Siyasi partiler, seçim kurullarına oy kullanma hakkı olmadan temsilci atama yetkisine sahiptir.⁴¹ Sandık Kurulları her seçimden önce göreve gelir. Bununla birlikte Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun kurul bileşenlerini açık ve net biçimde tanımlamamıştır. Sandık Kurullarının ilçedeki son milletvekili seçimlerinde en fazla oy alan beş ya da daha az partinin temsilcilerinden meydana getirilmesini şart koşmaktadır. Uygulamada Sandık Kurulu'nun, ilçesine göre değişen, beş ila yedi üyesi olmalıdır. Seçimlere hazırlık aşamasında İl Seçim Kurulları seçim günü mevzuatı konusunda Sandık Kurulu başkanlarını eğitirken siyasi partiler tarafından görevlendirilen üyeler YSK'nın geliştirdiği eğitim araçlarını kullanarak partiler tarafından eğitilirler.

Daha büyük partilerin temsilcileri seçim yönetiminin profesyonelliği ve tarafsızlığına duydukları güveni dile getirmişlerdir. Öte yandan AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu ile görüşen bazı kişiler, küçük parti ve sivil toplum örgütleri temsilcileri, YSK'nın seçim sürecinde denetim rolü üstlendiğini, ancak seçimlerin bilfiil il ve ilçe makamları ile İçişleri Bakanlığı tarafından düzenlendiğini bildirmişlerdir. Gerçekten de AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu tarafından ziyaret edilen tüm bölgelerde yerel yönetim seçimlerin hazırlık safhasında sandıkların kurulmasında, seçmen listelerinin basımında, oy verme malzemelerinin ve sandıkların toplanması ve dağıtılmasında lojistik anlamda önemli bir rol oynamıştır.⁴² AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu, Sandık Kurulu başkanlarının çoğunlukla ilçe yönetimi tarafından aday gösterildiğini de gözlemlemiştir. Ayrıca seçim kurullarında çalışan hakimlerin çoğu zaman görevlerini devam ettirdikleri görülmüştür, ki bu da seçim hazırlıklarına ayıracakları zamanı sınırlamıştır.

³⁷ Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu'nun Seçime İlişkin İşlerde İyi Uygulama Kuralları, Paragraf 2.2/iv, Bkz. www.venice.coe.int/docs/2002/CDL-AD%282002%29023-e.pdf.

³⁸ Türkiye 957 idari bölgeye ayrılmıştır. Bununla birlikte İlçe Seçim Kurulları'nın yapısı, yerel yargı kurumlarının yapısını yansıtır; bazı mahkemeler birden fazla bölgeye, bazı büyük iller de fazla sayıda yerel mahkeme bölgesine bölünmüştür.

³⁹ Birçok durumda aynı bina içinde birden fazla Sandık Kurulu kurulmuştur, dolayısıyla oy verme noktalarının gerçek sayısı 50,000 civarındadır. Normal oy verme noktalarına ek olarak, 440 civarındaki cezaevinde de oy kullanılmıştır.

⁴⁰ YSK'nın görev süresi altı yıl, İl ve İlçe Seçim Kurullarınınki ise iki yıldır.

⁴¹ Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun'a 2010 yılında getirilen değişiklikler uyarınca son milletvekili seçimlerinde en fazla oyu alan dört siyasi parti YSK'ya oylama yapmadan temsilcilerini atayabilir.

⁴² Sözgelimi, İstanbul ili valisi seçim hazırlıklarını koordine eden beş kişiden oluşmuş özel bir "Seçim Bürosu" kurmuştur. İstanbul'un 39 ilçesinde benzer bürolar açılmıştır. Ankara'nın Altındağ ilçesinde 80 ila 100 kadar yerel yönetim görevlisi seçim organizasyonunda yardımcı olarak görev yapmıştır.

Seçim kurullarının toplantıları halka kapalı yapılmıştır; sadece kurul üyeleri ve yetkili siyasi parti temsilcileri katılmıştır.⁴³ Bağımsız adayların temsilcileri seçim kurullarının toplantılarını izleyememiştir.⁴⁴ Aynı şekilde AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyununun, ulusal gözlemcilerin ve basının seçim kurulu toplantılarına erişimi olmamıştır.

Seçim yönetimindeki şeffaflığı artırabilmek için seçim kurulu toplantılarının bağımsız adayların temsilcilerine, gözlemcilere ve basına açık yapılması tavsiye edilir.

12 Haziran milletvekili seçimlerinin hazırlıkları etkin bir şekilde yürütüldü ve AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu'nun görüştüğü seçim görevlileri oldukça deneyimli görünmekteydi. Ülke içinde seçim sürecinin organizasyonu konusunda büyük bir zorluk yaşanmamış, ancak yurtdışında ikamet eden yurttaşların oy vermeleri için yapılan düzenlemeler tartışılabilir. Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun'da 2008'de yapılan değişikliklerden sonra YSK, Dışişleri Bakanlığı'na danışarak yurttaşların oy kullanma yöntemi üzerinde karar verme yetkisine sahip olmuştur; sınır kapılarında oy kullanmak, yurtdışındaki diplomatik temsilciliklerde ve diğer noktalarda oy kullanmak veya "söz konusu yabancı ülkedeki duruma" bağlı olarak⁴⁵ elektronik oy kullanmak arasında tercih yapabilmektedir.⁴⁶ Bu değişiklikler daha önceki AGİT/ODIHR'in yurtdışından oy kullananların haklarını daha ileriye götürmek adına tavsiyelere uygun bir şekilde yapılmıştır. Her ne kadar YSK ilk başta yurtdışında oy verilmesi için bir organizasyona gidilmesini düşündüyse de oybirliğinin sağlanamaması nedeniyle bu fikirden vazgeçmiş ve yurtdışında ikamet eden yurttaşların oy kullanma hakkını Türkiye'deki 25 sınır kapısıyla sınırlandırmıştır. YSK, yurtdışındaki Türkiye temsilcilikleri oy kullanımını yeknesak bir şekilde düzenlemek için hazırlıklı olmadığını değerlendirmiş, ve ayrıca yabancı ülkelere oy verme noktaları açılması için gerekli izinlerin zamanında alınmadığını ifade etmiştir.⁴⁷ YSK'nın bu kararı siyasi kurumlar ve sivil toplumun yoğun eleştirisine maruz kalmıştır. YSK kararlarına karşı (Bkz. Şikayetler ve İtirazlar bölümü) ulusal mahkemelerde bir başvuru merci olmadığı için 22 Mart'ta Avrupalı Türk Demokratlar Birliği YSK kararını bozmak için AIHM'ne başvurmuş; söz konusu dava hala bir karara bağlanmamıştır.⁴⁸

YSK'nın yurtdışında ikamet eden seçmenlerin yasal hükümlerle uyumlu bir şekilde oy verme hakkını kullanmaları hususunda daha büyük olanaklar sağlanması için sonraki seçimlerde vakitlice gerekli adımları atması teşvik edilmektedir.

Sınır geçiş noktalarında oy kullanma işlemi 10 Mayıs'ta başlamış ve seçim günü sona ermiştir. Bir kaç istisna dışında sınır geçiş noktalarındaki oy sandıkları gece gündüz hizmet vermiş ve Sandık Kurulları vardiya usulü çalışmıştır. Sınır geçişlerinde oy kullanan seçmenler çevrimiçi yurtdışı yurttaş ikamet kaydı ile kayıt altına alınmış ve pasaportlarına mühür vurularak birden fazla oy vermeleri önlenmiştir. Kanunlara göre bu seçmenler, bağımsız adaylara değil, sadece siyasi partilere oy verebilmektedir. Sınır geçişlerinde kullanılan oylar, partilerin yüzde 10 barajını geçip geçmediğini tespit etmek için ülke genelindeki sonuçlara eklenmiş, ve bunun ardından her seçim bölgesindeki siyasi partilerin oy sayısına orantılı olarak 85 seçim bölgesi adaylarının sonuçlarına eklenmiştir. Sınır geçiş noktalarında toplam 129,283 oy kullanılmıştır; bu da Türkiye dışında kayıtlı oy kullanma hakkına sahip seçmenlerin sadece yüzde 5'ini oluşturmaktadır.⁴⁹

⁴³ YSK'daki bir siyasi parti temsilcisi AGİT/Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi, Seçim Gözlem Misyonu'na bir çok durumda YSK'nın resmi bir karara varmadan önce parti temsilcilerinden odayı terk etmeleri istendiğini bildirmiştir.

⁴⁴ Diyarbakır'daki gözlemciler, bağımsız adayların rolünün bilhassa öne çıktığı bu durumun özel bir çekince konusu olduğunu haber vermişlerdir.

⁴⁵ Orijinal değişiklik posta yoluyla oy kullanımının da yolunu açmış, ancak 2008 yılının Mayıs ayında Anayasa Mahkemesi, aile üyeleri ve sosyal çevreden gelecek istenmeyen etkilere karşı oyverenleri korunmasız bir duruma sokan, dolayısıyla da anayasayı ihlal eden postayla oy verme yönteminin gizli oy kullanımını garanti altına almadığını öne sürerek bu kanuni hüküm geçersiz saymıştır.

⁴⁶ a.g.e. 22 Temmuz 2007 tarihli erken milletvekili seçimleriyle ilgili AGİT/ODIHR Nihai Raporu, sayfa: 5.

⁴⁷ Almanya'da oy kullanma konusundaki organizasyon diğerlerinden farklı bir sorun teşkil edecekti. Almanya'da ikamet eden 1.9 milyon civarındaki oy kullanacak yurttaşların oy kullanabilmesi için 6,000'in üstünde Sandık Kurulu kurulması gerekiyordu.

⁴⁸ Yurtdışında ikamet eden Türk vatandaşlarının oy kullanma haklarıyla ilgili hüküm 1995 yılından beri Anayasa'nın 67(2) sayılı maddesinde yer almış ama o tarihten bugüne hiç uygulanmamıştır. 8 Temmuz 2010 yılında AIHM, *Sitaropoulos ve Giakoumopoulos – Yunanistan* kararında (başvuru no. 42202/07) ülke dışından oy kullanılması için bir anayasal kanun hükmünün belirsiz bir şekilde uygulanmadan kalamayacağına (söz konusu davada 35 yıl) ve Yunan vatandaşlarına yurtdışındaki elçiliklerde oy kullanma fırsatı tanımayarak AIHM'nin 1 numaralı Protokol'ündeki 3. Madde ile garanti altına alınan oy kullanma haklarını çiğnediğine hükmetmiştir. Konuyla ilgili hüküm için Bkz. www.echr.coe.int.

⁴⁹ YSK'ya göre yurtdışında 2,568,979 Türk seçmen bulunmaktadır.

Siyasi partilerle bağımsız adaylar arasındaki fırsat eşitliğini sağlamak ve yurtiçi ve yurtdışındaki seçmenlerin seçme eşitliğini garanti altına alabilecek şekilde sınır geçişlerindeki oy kullanmayla ilgili yasal hükümler yeniden gözden geçirilebilir. Yurtdışında ikamet eden seçmenler gerek siyasi partiler gerekse bağımsız adaylar için oy kullanabilmelidirler. Bu da çeşitli yollardan sağlanabilir, söz gelimi, yurtdışında ikamet eden seçmenler için özel bir seçim bölgesi yaratılabilir ya da posta ile oy kullanma yasağı gözden geçirilebilir.

VII. SEÇMEN KÜTÜĞÜ

Oy kullanabilecek seçmenlerin kütüklerinin hazırlanması amacıyla YSK merkezi seçmen kayıt sistemini (SECSYS) kullanmaktadır; bu da İçişleri Bakanlığı tarafından on-line işletilen bir nüfus ve adres kütüğüne (MERNIS) bağlıdır. Seçim dönemlerinde YSK, her gün MERNIS'e bağlanarak en yeni bilgileri indirebilir, ayrıca Savunma Bakanlığı ile Adalet Bakanlığında hükümlüler ya da askerlik görevini yapanlar gibi oy kullanamayan yurttaşlarla ilgili on-line bilgi edinir.

İki kayıt sistemi de kesinlik ve doğruluğu garantilemek üzere tasarlanmıştır. MERNIS'in kuruluş sürecinin başladığı 2000 yılından beri her yurttaş muhtarlıklar tarafından tutulan nüfus kütüğüyle kayıt altına alınmış,⁵⁰ 11 haneli yurttaş kimlik numarası verilmiştir. YSK temsilcileri, aileler yakınlarının ölümünü vaktinde bildirmemelerinden dolayı kütüklerde hayatta olmayan az sayıda yurttaşın hala kayıtlı gözükebileceğini ifade etmişlerdir. İkamet, adres değişikliği, doğum ve ölümle ilgili değişiklikler internet üzerinden MERNIS'e bağlı ilçe nüfus idarelerine bildirilmektedir. Nüfus müdürlüğü ayrıca konsolosluklar aracılığıyla yurtdışında ikamet eden vatandaşlar hakkında toplanan bilgileri de bünyesinde barındırmaktadır.

Seçmen listeleri SECSYS'ten ilçe idareleri tarafından basılmış ve 18 ile 31 Mart arasında halka açık bir biçimde askıda kalmıştır. AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Mısyonu ile görüşen bazı kişiler halkın bunları inceleme süresinin çok kısa olduğu görüşüne varmışlardır. Oy verecek seçmenler ayrıca kendileriyle ilgili bilgileri YSK web sitesinden doğrulayabilirler. Siyasi partilerin seçmen listelerinin elektronik kopyalarını elde etme hakları bulunmaktadır. Halka açık askı süresinin sonunda seçmen kaydı süresi sona ermiştir. YSK'ya göre yurtdışında ikamet edenler de dahil olmak üzere 52.8 milyon vatandaş oy vermeye elverişli sayılmıştır.

Seçmen listelerinin halk tarafından incelenmesi için askı süresinin uzatılması ve seçmen listelerinde yapılacak değişikliklerin son tarihinin seçim gününe yakın bir tarihe uzatılması üzerinde düşünülebilir.

YSK tarafından yayınlanan seçmen kütük bilgisi, seçimlerde toplam oy kullanan yurttaş sayısı daha önceki milletvekili seçimlerdekine kıyasla yaklaşık 10 milyon daha fazla olduğu için, muhalefet partileri ile basında bir takım şüpheler uyandırmıştır. YSK bu çekincelere açık bir üslupla hitap etmiştir. Kamuoyuna yaptığı bir açıklamada oy kullananların sayısındaki artışın SECSYS sisteminin kuruluşunun ancak 2008 yılında tamamlanmış olmasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Buna ek olarak, YSK 2007 yılından beri nüfusun 3 milyon arttığını bildirmiştir.

VIII. SEÇİM PROPAGANDASI

A. SİYASİ PARTİLER VE ADAYLAR

Seçimlere on beş parti ve toplam 7,492 aday katılmıştır. Gerekli evrakları tamamlamadıkları gerekçesiyle iki parti YSK tarafından reddedilmiştir. Dokuz parti kayıt yaptırdıktan sonra seçimlerden çekilmiş, çekilen bu partilerin birçoğu sonunda bağımsız adayları desteklemeyi tercih etmiştir. Bu seçimlerde toplam 203 bağımsız aday seçime katılmıştır.

Siyasi Partiler Kanunu partilerin adaylarını ön seçimler yoluyla seçmesini tavsiye etmesine rağmen yalnızca

⁵⁰ Bu tür nüfus kayıtları Türkiye'de 1904'ten beri tutulmaktadır.

birkaç parti bu yola başvurmuştur. Çoğu durumda adaylar, partilerin il ve ilçe örgütlerinden gelen bazı bilgilerle parti yönetimlerinde seçilmiştir. Bazı partiler halkça desteklenen adaylarını ortaya çıkarabilmek amacıyla yerel ve bölgesel oylamaya gitmişlerdir.

Parti içi demokrasiyi pekiştirmek ve kapalı liste sisteminin temsil edilebilirliğini artırabilmek için siyasi partilerin karar verme aşamalarında daha şeffaf olmaları özendirilebilir.

B. SEÇİM PROPAGANDASI

Türkiye'de seçim öncesi dönem iki kısma ayrılmaktadır: YSK tarafından 14 Mart'ta başlaması öngörülmuş bir başlangıç aşaması ve seçim gününden 10 gün önce başlayan daha sıkı düzenlemelere tabi ikinci aşama. Seçim propagandasının son günlerinde seçimlerde yarışacak adaylara eşit olanaklar sunmayı hedefleyen spesifik uygulamalar konmuştur. Televizyon ve radyoda ücretsiz propaganda yayın süreleriyle ilgili kanun hükümleri, devlet kaynaklarının propaganda amaçlı kullanımının yasaklanması ve kamu kaynaklarıyla finanse edilen hizmetlerle ilgili olaylara adayların katkıda bulunması ve organizasyonunda yer alması bunlar arasında sayılabilir.

Seçim kampanyası hareketli ve çetin geçmiş, çoğunlukla olaysız geçen seçim konuşmaları büyük kalabalık kitlelerini bir araya getirmiştir. Partiler ve adaylar çeşitli propaganda yöntemleri kullanmışlar; afiş, duvar panosu ve bayrakların asılması, hoparlörlü araçların kullanımı, sokak sokak gezilerek kampanya yürütülmesi, şehirleşmenin yoğun olduğu bölgelerde geçici büroların açılması ve kırsal kesimdeki ev toplantıları bunlar arasında sayılabilir. Kamuoyunun seçim propagandalarında dikkati esas olarak o zamanki millet meclisinde temsil edilen üç partiye Kürt kökenli öne çıkan bağımsız adaylara odaklanmıştır. Küçük partilerden bazıları bunu yüksek seçim barajının sonuçlarından biri olarak değerlendirmiştir.

İktidardaki AKP'nin seçim kampanyası profesyonel bir biçimde organize edilmiş ve medyada yoğun bir şekilde yer almıştır. Başbakan, genellikle seçim gezilerinde ülkenin dört bir yanında büyük kalabalıklara seslenirken gösterilmiştir. Parti, seçim propagandasını AKP hükümetinin son sekiz yılda elde ettiği başarılar çevresine inşa etmiş ve ülkenin kalkınması için kapsamlı bir plan taslağı sunmuştur. AKP, ayrımcılık yerine kalkınmaya duyulan gereksinime sıklıkla vurgu yapmıştır. Seçim kampanyasının son günlerinde Başbakan, yeni millet meclisinde seçmenleri partiye anayasal çoğunluk sağlayacak desteği vermeye davet etmiştir.

Ana muhalefet partisi CHP ise bu seçimlere modernleştirilmiş bir sosyal demokrat platformla girmiştir. CHP'nin yeni lideri, partiyi onlarca yıldır ordu ve partinin eski liderliğini temsil eden Kemalist devlet seçkinlerinin partisinden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Parti programı sosyal refah ve demokratikleştirme sürecine odaklanmış, ayrıca ülkenin güneydoğusundaki sorunlara değinirken hedeflenen ademi merkezîyetçilikten de söz etmiştir. CHP seçim kampanyasının açıklanan esas hedeflerinden biri tek partili hükümet oluşumunu engellemek için bütün muhalefet güçlerini harekete geçirmek olmuştur.

İkinci muhalefet partisi MHP'nin seçim kampanyası esas olarak AKP hükümetinin icraatının analizine odaklanmıştır. MHP, yolsuzluğu ve iktidarın kötüye kullanımını, ülkenin ve halkın yapay bir şekilde bölünmüş olduğunu eleştirmiş, birlik beraberliği ve milliyetçiliği bir alternatif olarak önermiştir.

Kürt yanlısı BDP 63 bağımsız adayıyla bir ağ kurmuş, böylece siyasi partiler için gereken yüksek seçim barajını bilfiil aşmaya çalışmıştır. BDP'nin desteklediği adaylar farklı Kürt yanlısı parti ve solcu gruplarla ülkenin güneydoğusundaki etnik ve dini gruplardan oluşturmuştur. Ademi merkezîyetçilik, anadilde eğitim ve etnik gruplara daha fazla hakların verilmesi BDP'nin desteklediği bağımsız adayların esas propaganda mesajlarını oluşturmuştur.

Seçim kampanyaları Türkiye'de genellikle son derece kuvvetlidir. Yine de, bu kampanya sivil toplum ve basın temsilcileri tarafından en agresif ve olumsuz seçim propagandası şeklinde değerlendirilmiştir. Seçimlere girildiği bir dönemde farklı siyasetçilerin özel yaşamına ait bir dizi videonun yayınlanması aynı zamanda seçimlerin tonunu da belirlemiştir. MHP'nin başındaki 10 üye bu videoların yayınlanmasından sonra istifa etmek zorunda kalmışlardır. Kampanya retoriği çoğu kez adaylar, seçmenleri destekleyen iş adamları ve basına karşı Başbakan da dahil olmak üzere yapılan sözlü saldırılarla devam etmiştir. Bir örnekte ise bu saldırılar CHP liderine karşı hakaret edildiği gerekçesiyle Başbakan'a karşı dava açılmasına sebep olmuştur.

Kampanya esnasında bir kaç şiddet hareketleri mal ve can kaybına yol açmıştır. Parti binalarına saldırılarda bulunduğu rapor edilmiştir.⁵¹ Bu saldırılarda ana hedef AKP olmuştur. Başbakanın seçim konvoyu iki kez saldırıya uğramıştır. Bu saldırılar esnasında bir polis memuru öldürülmüş, diğeri de yaralanmıştır. Haziran ayında Hopa'nın kuzeydoğu kesiminde Başbakan'a karşı düzenlenen bir protesto gösterisinde şiddet baş göstermiştir. Çıkan olaylarda polisin göz yaşartıcı bomba ve biber gazı kullanması yaşlı bir protestocunun ölümüne yol açmış, Başbakan'ın koruması olay sırasında ciddi bir şekilde yaralanmıştır.

Türk güvenlik güçleri tarafından PKK'ya karşı yürütülen operasyonlar ve darbe komplolarının soruşturmasına ilişkin tutuklamalar AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu ile görüşen bazı kişiler tarafından Kürt yanlısı adaylar ve siyasi partilerin kampanyaları üzerinde kısıtlayıcı bir etki yarattığı şeklinde yorumlanmıştır. Pek çok Kürt yanlısı aktivist seçim kampanyasının son haftalarında sorgulama için çağrılmış ya da gözaltına alınmıştır. BDP temsilcileri bu operasyonları eleştirmiş ve partiyle ilintili bağımsız adayların siyasi propaganda yapmalarının üstü örtülü bir şekilde engellendiğini ileri sürmüşlerdir. Genel anlamıyla olumlu bir gelişme olarak seçim propaganda ortamı, siyasi liderlerin konuşmalarında, gösterdikleri tepkilerde ve AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu ile görüşen bazı kişilerin değerlendirmelerinde görüldüğü üzere, Kürt meselesinin tartışılmasında genel olarak daha hoşgörülü geçmiştir

C. SEÇİM KAMPANYASININ FİNANSE EDİLMESİ

Seçim propagandasının finanse edilmesi üzerine mevzuatta spesifik düzenlemeler yoktur. Siyasi partiler kampanya ile ilgili gelir ve giderlerini yıllık parti mali raporlarıyla Anayasa Mahkemesi'ne bildirirler. Parti adına adayların yaptığı harcamalar ve bağımsız adayların şahsi harcamaları üzerine Siyasi Partiler Kanunu'nda belli bir düzenleme getirilmemiştir.

Anayasa Mahkemesi, mali raporların denetlenmesinde esas olarak raporlama şartlarına uyulup uyulmadığına ve partilerin iç tüzüklerinde belirtilen şartlarla uyumlu olup olmadığı üzerine odaklandığını AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonuna bildirmiştir. Bununla birlikte teslim edilen bilgileri ve belgelerin kaynağını her zaman doğrulamamakta, açıklanmayan gelir ve giderler konusunda bir denetleme yapmamaktadır. Avrupa Konseyi'nin Yolsuzluk ve Bu Alanda Mücadele Eden Devletler (GRECO) tarafından 2010 yılında çıkarılan parti finansmanında şeffaflık raporunda, diğer konuların yanı sıra, siyasi finansmanların daha tutarlı, proaktif ve hızlı bir şekilde izlenmesi, ayrıca mali düzensizlikler için inceleme yapılması ve onaylanmış, yetkili uzmanlar tarafından parti hesaplarının bağımsız bir yoldan denetlenmesi tavsiye edilir.⁵²

Seçim kampanyasının finansmanına getirilecek yeni düzenlemelere ait daha önceki tavsiye tekrar vurgulanmaktadır. Bu düzenlemeler, ayrı bir kanun hazırlanarak ya da gerek siyasi partiler gerekse parti adaylarla ilgili mevcut mevzuatla ilgili ayrıntılı düzenlemeler getirilerek başarılabilir. Seçime katılan tüm adayların eşit koşullara sahip olmalarını garanti etmek için etkili ve şeffaf mali denetleme mekanizmalarının devreye sokulması gerekmektedir.

Yakın tarihte mevzuatta yapılan bir değişiklik, meslek ve iş örgütlerinin, ayrıca sendikaların çeşitli yollardan siyasi partilere destek vermesinin, parasal destek sağlamanın yolunu açmıştır. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi'ne göre, Türkiye'de parti fonlarının ciddi bir dilimi devlet bütçesinden sağlanmaktadır. Millet meclisi seçimlerinde yüzde 10'luk barajı geçen siyasi partiler devlet fonlarından faydalanmaya hak kazanmakta; öte yandan yüzde 7'nin üzerine çıkmayı başaran partilere daha sınırlı fonlar verilmektedir.⁵³ Seçim yıllarında devlet desteğine hak kazanan siyasi partiler normal fonun üç katını alabilmektedirler. Devlet fonu dağılımına dair kurallar sadece küçük partileri dışlamakla kalmayıp, millet meclisine seçilmiş olsalar bile, bağımsız adayları da hariç tutmaktadır.

⁵¹ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, seçim kampanyaları sırasında parti binalarına 40 farklı saldırı düzenlendiğini bildirmiştir: Bunların 24'ü AKP, 8'i BDP, 4'ü CHP, 2'si MHP ve 2'si diğer parti binalarına yapılmıştır. Bkz: www.tihv.org.tr.

⁵² GRECO'nun 26 Mart 2010 tarihli, Parti Parasal Desteğinin Şeffaflığı Üzerine Türkiye Değerlendirme Raporu, Tema II; Bkz. [www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2009\)5_Turkey_One_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2009)5_Turkey_One_EN.pdf)

⁵³ 2009 yılı Mart ayında devlet fonu desteğinde yüzde 7'lik eşğin kaldırılmasını isteyen ve Liberal Demokrat Parti tarafından açılan bir dava Anayasa Mahkemesi tarafından partideki şışkinliği önlemek için gerekli olduğu ileri sürülerek geri çevrilmiştir ve aslında orantılı olup, anayasanın eşitlik ilkesi ile çelişmediği ifade edilmiştir.

Büyük partilerin seçim kampanyasını yürütmek için büyük miktarda gelir kaynağı ve Türkiye parti sistemindeki bir farklı husus olarak, parti listesine girebilmek için aday pozisyonundakilerin partiye ödemek zorunda oldukları bir ücretten söz edilebilir. Başvuranların sayısı ve kayıt ücretleri koltuk kazanma şansları daha yüksek olan partiler için normalde daha yüksek olmaktadır, ki bu da daha küçük partilere ve bağımsız adaylara kıyasla büyük partilerin kampanya için fon bulmasında büyük bir avantaj sağlamaktadır.

Devlet fonlarının dağılım eşiği düşürülebilir, seçilen bağımsız adaylara verilen fon ve/veya geri ödemeler üzerindeki özel kanun hükümleri geliştirilebilir.

IX. MEDYA

A. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İfade ve basın özgürlüğüne Anayasa'da güvence altına alınmıştır. Bununla birlikte medyanın davranışlarını düzenleyen Anayasa ve kanunlarda bir takım kısıtlayıcı hükümler bulunmaktadır; bunların bir çoğunda belirsiz ifadeler bulunmakta ve farklı yorumlara yol açabilmektedir.⁵⁴ Bu kanunların ihlali yüksek para cezalarından uzun mahkumiyetlere uzanan bir takım katı yaptırımlara sebep olabilmektedir.

9 Mart 2011 yılında çıkarılan bir karar ile Avrupa Parlamentosu Türk hükümetini ifade özgürlüğünü desteklemek amacıyla medya ile ilgili kanun hükümlerini yeniden gözden geçirmeye davet talep etmiştir. 4 Nisan 2011'de AGİT Basın Özgürlüğü Temsilcisi (RFoM) Türk yetkililerini ülkenin basın kanununu, AGİT basın özgürlüğü yükümlülükleriyle uyumlu hale getirmeye davet etmiştir. Bunun ardından Türkiye'de tutuklu bulunan 57 gazeteciyle ilgili bilgileri içeren AGİT Basın Özgürlüğü Temsilcisi raporu yayınlanmıştır. Bu rapora göre, söz konusu gazetecilerin birçoğu, terörist örgütlere destek verilmesini ve propaganda yapılmasını men eden, aynı zamanda suç işlemek amacıyla silahlı örgüt kurmayı ya da üyesi olmayı yasaklayan Terörle Mücadele Kanunu ve Ceza Kanunu maddelerine istinaden tutuklanmışlardır.⁵⁵ Yurtiçindeki medya uzmanları endişelerini dile getirmişler ve terörizm ve hükümet karşıtı faaliyetler üzerine haber yapmanın bile kimi zaman bu faaliyetlere destek verildiği şeklinde yorumlandığını ifade etmişlerdir.⁵⁶ Değerlendirmelerinde bu tür hassas konularda haber yapmanın suç kapsamına girmesinin aslında konuşma ve düşüncenin de suç kapsamına sokulması anlamına geldiğini ve halkın bilgi edinme hakkına aykırı bir durum olduğunu ifade etmişlerdir.

2 Mayıs 2011'de Anayasa Mahkemesi, Basın Kanunu'nun 26. Maddesindeki günlük gazetelerdeki yazılarla ilgili gazetecilere karşı ceza davalarının iki ay içinde açılabilmesine hükmeden sınırlandırmayı iptal etmiştir.⁵⁷ AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu ile görüşen bazı kişiler bu kararın, yazıların yayınlanmasından yıllar sonra bile savcıların dava açma yolunu açacağını ve gazetecileri sürekli bir cezai kovuşturma tehdidi altında bırakacağını ileri sürmüşlerdir. Buna ek olarak, tutukluluk sürelerinin aşırı derecede uzun olduğu yönündeki ciddi kaygılar dile getirilmiştir; bazı davalarda bu süre üç yıla kadar çıkmakta ve mahkemelerde uzun mahkumiyet cezaları çıkmaktadır. Gözaltılar, tutuklamalar ve ağır mahkumiyet uygulamaları birçok kişi tarafından sindirme biçimleri olarak ifade edilmektedir.

Ayrıca, Türkiye'de bütün internet kullanıcıları için hükümet tarafından getirilen zorunlu içerik filtreleme uygulaması kararıyla ilgili olarak yurtiçi ve yurtdışındaki medya örgütleri kaygılarını dile getirmişlerdir.⁵⁸ Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından kabul edilen yönetmeliğe göre, 22 Ağustos 2011 tarihinden itibaren İnternet kullanıcıları 4 İnternet filtre paketinden birini seçmek zorunda bırakılacaktır. Tüm paketler belli web

⁵⁴ Anayasa'nın 26. Maddesi, diğer konuların arasında, cumhuriyetin ilkelerinin korunması ve devletin milleti ve devletiyle bölünmez bütünlüğünün korunması adına ifade özgürlüğüne kısıtlamalar getirilmesine izin verir. Buna ek olarak, siyasi partilerin faaliyetlerini kısıtlayan hükümlere benzer şekilde, Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunundaki maddeler devletin bütünlüğüne karşı gelen, Türklüğe, cumhuriyet ve devlete, toplumun ulusal ve ahlaki değerlerine ya da Atatürk ilkelerine hakaret niteliği taşıyan, husumet aşıl原因 ve terörist örgütleri destekleyen haberleri konu almaktadır. Ulusal ve uluslararası insan hakları örgütlerine göre Ceza Yasası'ndaki 25 madde tek başlarına ifade özgürlüğünü sınırlandırmak amacıyla kullanılabilir. Bkz. <http://en.rsf.org/turkey-time-to-break-out-of-legislative-01-12-2010.38933.html>.

⁵⁵ a.g.e. Türkiye'nin 2010 ilerleme raporuyla ilgili Avrupa Parlamentosu kararı.

⁵⁶ 4 Nisan 2011 tarihli AGİT Basın Özgürlüğü temsilcisinin basın bildirisi; Bkz. www.osce.org/fom/76374.

⁵⁷ Kanunun iptal edilmesi, kararın geçmesinden bir yıl sonra yürürlüğe girecektir.

⁵⁸ 15 Mayıs'ta İstanbul'da internet sansürüne karşı düzenlenen gösterilere 10,000'den fazla insan katılmış, 30'dan fazla şehir karşı çıkmıştır.

sitelerini engelleyecek, ayrıca filtreleme ölçütleri kamuoyuna açıklanmayacaktır. 1 Haziran 2011 tarihinde, AGİT Basın Özgürlüğü Temsilcisinin de dahil olduğu bir grup uluslararası örgüt, ortak bir bildiri yayınlarak, diğer hususların yanı sıra, hükümet tarafından ya da ticari servis sağlayıcısı tarafından dayatılan ve kullanıcının denetiminde olmayan içerik filtreleme sistemlerinin ifade özgürlüğü üzerine getirilen haksız bir sınırlandırma olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁵⁹ İnternet sansürünü izleyen yurtdışı bir örgüte göre binlerce web sitesi Türkiye'de zaten engellenmiş bulunuyor.⁶⁰

Basınla ilgili mevzuatın ifade özgürlüğü üzerine uluslararası standartlarla uyumlu bir şekilde yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. İfade özgürlüğü üzerindeki sınırlandırmaların açık, net ve dar bir şekilde tanımlanması gerekir. Sınırlandırmalar ayrıca meşru bir amaca hizmet etmeli ve bu amaçla orantılı olmalıdır. İfade özgürlüğünü ilgilendiren suçların ceza kanunu kapsamında çıkarılması da tavsiye edilmektedir.

B. MEDYA ORTAMI

Medya mülkiyeti, son derece gelişmiş elektronik ve basılı basın piyasasının önemli bir parçasını kontrolü altında tutan dört esas medya şirketine yoğunlaşmıştır. Ana akım medya kuruluşlarının yazı işleri politikalarının sahiplerinin işlerini ve siyasi çıkarlarını desteklerken, küçük ölçekli medya kuruluşlarının daha bağımsız ve çok yönlü gazeteciliğe açık olduğu yönünde genel bir kamuoyu algısı mevcuttur.

Bir grup AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu ile görüşen bazı kişiler, nüfuz sahibi medya üzerinde iddia edilen hükümet kontrolüyle ilgili kaygılarını dile getirmişler ve birtakım basın kuruluşları üzerinde aşırı derecede yüksek para cezalarıyla örtülü bir mali baskı yaratıldığını bildirmişlerdir.⁶¹ Ayrıca gazetecilere karşı siyasetçilerin sıklıkla açtığı hakaret davaları,⁶² oto sansür ve karşılık ve tepki görmekten korkan yazı işleri müdürlerinin uyguladığı sansür gazetecilerin işlerini kısıtlamakta ve araştırmacı gazeteciliğin önünü kapatmaktadır. Gazetecilik mesleğinin, kamu kurumlarından bilgi alma konusundaki zorluklarla ayrıca sekteye uğratıldığı söylenmektedir. Bununla birlikte AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu ile görüşen bazı kişiler, hükümeti desteklediği konusunda yaygın bir kanı bulunan medya kuruluşlarında gazetecilerin önüne hiçbir engel çıkarılmadığını bildirmiş ve basının özgür olduğu konusunda bir değerlendirme yapmışlardır. Türkiye'deki basının vahim durumuyla ilgili uluslararası raporlar bu kişiler tarafından yanlış bilgilendirme olarak değerlendirilmiştir.

C. SEÇİM KAMPANYASININ BASIN YAYIN ORGANLARINDA ALDIĞI YER⁶³

Seçim kampanyalarının radyo ve televizyondan yayınlanması Radyo Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun (Metin içinde Yayın Kanunu olarak geçecek), Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun ve YSK kararlarıyla düzenlenmiştir. Basının haber anlayışında doğruluk, nesnellik ve tarafsızlığın sağlanması yayın yapma genel ilkeleri arasında yer almaktadır. Bununla birlikte mevzuat ve YSK kararları seçim kampanyasının radyo ve televizyonda verilmesini yeterince ayrıntılı bir şekilde düzenlememekte, tarafsızlık şartının yerine getirilmesi amacıyla kılavuz ilkeler getirmemektedir. Elektronik medyanın denetleyici organı olan RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu) AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonuna, tarafsızlık ilkesini seçim yarışının radyo ve televizyonda eşit yer alması şeklinde yorumlamadığını⁶⁴ ifade etmiştir. RTÜK'ün yorumuna göre bu ilkenin yerine getirilmesi için yayıncıların birden fazla adayın radyo ve televizyondan yayınlanması yeterlidir, ancak bu yaklaşım yazılı hiçbir yönergede yansıtılmamıştır.

⁵⁹ İnternet ve İfade Özgürlüğü'ne İlişkin Ortak Bildirge şu adresten incelenebilir: www.osce.org/fom/78309.

⁶⁰ Sivil toplum örgütü "Engelli Web"e göre Türkiye'de 13,000 websitesi halihazırda engellenmiş durumdadır. Bkz. <http://engelliweb.com>.

⁶¹ 16 Eylül 2009'da AGİT Basın Özgürlüğü Temsilcisi, iddia konusu olan vergi yolsuzluğu ve hisse senetlerinin satışındaki yolsuzlukla ilgili olarak Doğan Grubu'nun milyonlarca liralık para cezasına çarptırması hususunda çekingelerini bildirmiş, ve uygulamanın daha önce benzerinin bulunmadığını Türkiye'deki çoğulcu medyaya karşı ve Grubun iflasına yol açabilecek kadar tehlikeli bir boyut kazandığını ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili basın açıklaması için Bkz. www.osce.org/fom/51313.

⁶² 10 Haziran 2011 tarihinde Kadıköy İkinci Asliye Ceza Mahkemesi'nde başbakan tarafından günlük Taraf gazetesi genel yayın yönetmenine karşı bir hakaret davası açılmış ve 50,000 YTL (yaklaşık 25,000 Avro) tazminat ödemesi talebinde bulunulmuştur.

⁶³ AGİT/Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi ve Seçim Gözlem Misyonu bu seçimlerde kapsamlı bir medya gözlemciliği yürütmemiştir.

⁶⁴ Millet meclisi tarafından atanan dokuz üyenin oluşturduğu bir merci.

Yayıncıların bu ilkeyi tam olarak anlaması ve yerine getirebilmesine yardımcı olmak için tarafsızlık şartının uygulanmasına dair ilave yönergelerin geliştirilmesi düşünülebilir.

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun, kampanyanın son yedi günü boyunca siyasi partilerin kamuya ait radyo ve televizyonlardan ücretsiz olarak propaganda yapma hakkı vermektedir. Bu hak bağımsız adaylara sağlanmamıştır. Bu seçimlerde ilk kez kanun, tüm partilere aynı koşullarda radyo ve televizyon yayın süresi satın alma vermiştir. Kanun, adayların ücret ödeyerek yapacakları siyasi propagandanın miktarıyla ilgili olarak bir sınır koymaz; sadece saat başına yüzde 20 oranında propaganda yapma izni veren Yayın Kanunu'ndaki bir hükümlerle sınırlanmıştır. AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonunun görüştüğü Radyo ve televizyon yayıncılarına göre bu seçimlerde yarışan ve ücret ödeyerek yayın izni alan sadece üç siyasi parti olmuştur.

RTÜK, radyo ve televizyon yayıncılarının basın yönetmeliğiyle uyumluluğunu denetlemekte ve 80'den fazla radyo ve televizyon kanalını sürekli olarak izlemektedir. Seçim dönemlerinde RTÜK ayrıca medyada yer alan gelişmelerin nitel ve nicel içerik analizini yapar. Ne yazık ki, RTÜK ne denetleme yöntemini ne de denetleme sonuçlarını kamuoyuna açıklamaktadır.⁶⁵

Şeffaflığı artırmak için RTÜK'ün, özellikle seçim dönemlerinde, medya denetimi sonuçlarını, dönemsel olarak yayınlanması düşünülebilir.

Açıklanan ihlallerle ilgili raporlar RTÜK tarafından yaptırım gücüne sahip YSK'ya haftalık olarak sunulmaktadır.⁶⁶ Uyarılar, söz konusu programın askıya alınması ve ihlallerin tekrarı halinde yayın kanalının belli bir süreliğine kapatılması muhtemel yaptırımları arasındadır. Bununla birlikte mevzuat, yaptırım uygulamasına zaman sınırı getirmemekte ve seçim propagandası sırasında mağdur olanlar lehine daha yapıcı ve yerinde bir etkisi olabilecek yasal çözüm yolları aramamaktadır.

RTÜK tarafından açıklanan ihlallere yanıt olarak YSK tarafından alınan önlemlerin, daha adil bir rekabet ortamı sağlanması için seçim döneminde mağdur olan adaylara çözüm yolları bulunması hedeflenmelidir.

X. ŞİKAYET VE İTİRAZLAR

Seçim uyuşmazlık çözüm mevzuatı, esas olarak Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun tarafından düzenlenir. Mevzuat kapsamlı bir içeriğe sahip olmasına rağmen, aynı zamanda aşırı derecede karmaşık, anlaşılması güçtür, ayrıca uyuşmazlık çözüm sürecine erişim kolaylığı azaltılmıştır. Bazı temsilciler seçim kurullarının seçim uyuşmazlıklarını tarafsız bir yoldan çözebileceği konusunda güvensizlik duyduklarını ifade etmişlerdir.

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun'da yer alan seçim uyuşmazlık çözüm süreçlerinin daha basitleştirilmiş ve daha anlaşılır bir hale sokulması amacıyla yeniden gözden geçirilmesi tavsiye edilir.

Seçimle ilgili mevzuat ihlalleri hususundaki şikayetler bütün seçim organlarına iletilebilir. Seçim yönetiminin her kademesindeki kararlara bir üst kademeye başvurularak itiraz edilebilir⁶⁷; her türlü itirazda YSK son başvuru mercidir. Dolayısıyla YSK kararlarının bir başka yargı denetimine tabi tutulması söz konusu değildir. Anayasa, seçimlerin yargı erkinin genel yönetim ve gözetimi altında gerçekleşmesini öngörürken, YSK ve altkurulları, üyeleri yargıçlardan oluşmasına rağmen, bir mahkeme değildir. Seçim kurulları seçimleri idare etme görevini yerine getirmek için kurulmuş idari organlardır; seçim uyuşmazlıkları bağlamında yarı-yargısal mahiyette kararlar çıkarırlar. Anayasa'nın 125. Maddesi, yönetimin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı

⁶⁵ RTÜK'teki bazı muhalifler Kurul'un medya gözleme yöntemini eleştirmiş ve bağımsızlığını sorgulamıştır.

⁶⁶ Seçim propagandaları sırasında YSK 49 ihlal vakası hakkındaki kararını açıklamıştır. 18 televizyon kanalına uyarı vermiştir. 30 örnekte bir programın yayını askıya alınmıştır. Bir örnekte ise hiçbir yaptırım uygulanmamıştır.

⁶⁷ İlçe Seçim Kurulları ve Sandık Kurulları'nın kuruluşuna dair şikayetler ile İl Seçim Kurulu kararları ve seçmen kütük şikayetleriyle ilgili İlçe Seçim Kurulu kararları istisnaldır, bu kararlar nihai kararlardır ve temyizce gidilemez.

yolunu açtığı halde, 79. Madde ise buna karşı tek istisnadır. Bu seçimler sırasında YSK'nın kararlarından kaynaklanan ihtilaflar, kararların yargı denetimine tabi tutulmasına duyulan gereksinimi açığa çıkarmıştır. AGİT/ODIHR Seçim Gözlem misyonu ile görüşen bazı kişiler, Anayasa Mahkemesi Başkanı da dahil olmak üzere, seçim kurulu kararlarının yargı denetimine açılması konusunda destek verdiklerini bildirmişlerdir.

YSK karar ve eylemlerine karşı, alt seçim kurullarının son dakika kararları da dahil olmak üzere daha yüksek bir mahkemeye itiraz yolunun açılması amacıyla yasal çerçeve sağlanması tavsiye edilir.⁶⁸ Vaktinde karar çıkarılmasını sağlamak için itirazların yapılma ve karara bağlama süreleri kısa tutulmalıdır.

Seçim uyuşmazlıklarına çözüm sürecinde şeffaflık bulunmamaktadır. Seçim kurullarındaki şikayet işlemleri kamuya, partiye bağlı olmayan gözlemcilere ve medyaya açık değildir.⁶⁹ YSK önünde şikayeti savunma hakkına dair istisna dışında, şikayet sahibi ve şikayet muhatabının duruşmalarda bulunma hakkı yoktur. Ayrıca YSK'nın şikayetlerle ilgili kararları kendi web sitesinde yayınlanmamakta, başka bir yerde de kamuoyuna açıklanmamaktadır. İki örnekte alt seçim kurul üyeleri, AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonunun hali hazırda bilgisi dahilinde olan şikayet dilekçelerinden haberi olmadığını söylemiş ya da şikayetlerle ilgili bilgi veya belge sunmayı reddetmiştir.⁷⁰ Bir Diyarbakır adayı, kararların ardındaki gerekçenin kamuoyuna açık olmadığını, şikayet eden merci ve muhatabının da bilgilendirilmediği konusunda AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonunu bilgilendirmiştir.

Şikayet ve itiraz sürecindeki şeffaflığın geliştirilmesi için kamu şikayetlerin her kademedede gerçekleşmesi, şikayet kararlarının YSK web sitesi dahil kamuoyuna açık olması hususunda kanunda hüküm bulunması tavsiye edilir. Ayrıca şikayetlerle ilgili raporlama yapılması için YSK alt seçim kurullarında bir mekanizma kurabilir.

YSK, seçim gününden önce 170'in üzerinde şikayet ve itiraz dilekçesi kabul etmiştir. Şikayetlerin büyük çoğunluğu bağımsız adayların kayıt işlemleriyle ilgilidir; diğerleri ise seçim kurullarının, oy askı listelerinin oluşturulması, parti v aday kayıtları, seçim propagandası ve medya ile ilgilidir. İl ve İlçe Seçim Kurulları ve savcılıklara iletilen şikayetler esas olarak propaganda malzemelerinin belirtilen yerler dışına asılması ve propaganda ile ilgili diğer ihlallerden oluşmaktadır. Mevzuatta şikayetlerin alt kurullar tarafından incelenmesi konusunda makul ölçüde kısa süreler olmasına rağmen, şikayet ve itirazların YSK tarafından değerlendirilmeye alınması üç aya kadar çikabilmektedir.

XI. ULUSAL VE ULUSLARARASI SEÇİM GÖZLEMİ

AGİT yükümlülüklerine uyarak Türkiye, AGİT/Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi'ni düzenli bir biçimde seçimleri gözlemlemeye davet etmiştir. Kanunlar seçim sürecinin siyasi parti temsilcileri tarafından gözlemlenmesine izin vermekte ve oy sayımının kamuya açık yapılmasını şart koşmaktadır. Bununla birlikte kanunlarda uluslararası ve yurtiçi sivil toplum gözlemcilerinin gözlem yapması konusunda spesifik hükümler bulunmamaktadır. Bu sebeple 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. paragrafıyla tam uyumlu değildir.⁷¹

Seçimin gözlemlenmesi konusundaki kanuni hükümlerin bulunmaması AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonunun birtakım kurum ve bilgilere erişimini geciktirmiştir. YSK, AGİT/Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi Seçim Gözlem Misyonu için sadece 9-14 Haziran 2011 tarihleri arasında geçerli olan bir gözlemci izni çıkarmıştır. Dışişleri Bakanlığı, devlet kurumlarıyla merkezi kademedeki toplantılar düzenleme konusunda yardımcı olmuştur. Gerek YSK, gerekse İl ve İlçe Seçim Kurullarıyla çalışma düzeyinde bağlantı

⁶⁸ 1990 AGİT Kopenhag Belgesi 5.10 Paragrafına göre "temel hak ve özgürlüklere saygının sağlanması ve hukukun bütünlüğünün garanti edilmesi için her yurttas idari kararlara karşı itiraz mercilerini etkili bir şekilde kullanacaktır."

⁶⁹ YSK altseçim kurullarınca ele alınan şikayetleri denetlemez, kararlarını yayınlamaz.

⁷⁰ Sırasıyla Batman İl Seçim Kurulu ve Karşıyaka İlçe Seçim Kurulu.

⁷¹ 1990 tarihli Kopenhag Belgesi'nin 8. Paragrafına göre: "Katılımcı Devletler, yerli ve yabancı gözlemcilerin bulunmasını seçimlerin yapıldığı Devletlerin seçim sürecinin gelişimine katkıda bulunacağını düşünmektedir. Bu sebeple, kanunun izin verdiği ölçüde ulusal seçim işlemlerinin gidişatını gözlemlemek isteyen AGİT üye Devletlerinden, özel kuruluşlardan ve örgütlerden gözlemciler davet ederler."

kurulması ise daha zor olmuştur.⁷² Gözlemcilerin ülkedeki tüm çalışma sürelerini kapsayan bir izin çıkarılması ve seçim yönetimi ve kurumlarına her kademede açık ve net bir erişim sağlanmasıyla bu sorunlar açıklığa kavuşturulabilirdi.

AGİT/Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi, Seçim Gözlem Misyonu 'undan başka, AGİT Parlamenterler Meclisi ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi 70 gözlemci tayin etmiştir. Bu örgütler, seçim günü oy sandıklarında ve seçim kurullarının bütün kademelerinde çoğunlukla gözlemcilerle erişim sağlandığını bildirmekle beraber "... kanunların özellikle ülkedeki seçim uygulamalarında uluslararası gözlemcilerle açık olmasının arzu edildiğini" de ilave etmişlerdir.⁷³

1990 Kopenhag Belgesi'nin 8. Paragrafının etkili bir şekilde uygulanması için kanuni temel oluşturmak ve gerek yurtiçi gerekse uluslararası gözlemcilerle seçim sürecinin tüm aşamalarında tam erişim sağlamak amacıyla seçim gözlemiyle ilgili kanun hükümlerinin getirilmesi, özellikle gözlemcilerin hak ve sorumluluklarının ve izin düzenlemelerinin yer alması gerekmektedir.

AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu, sivil toplum örgütleriyle bir dizi toplantı düzenlemiş, bu örgütlerin birçoğu seçim sürecini gözleme arzularını dile getirmişlerdir. YSK, Nisan ayında Eşit Haklar Derneği'nin belirli yerlerde seçimi gözlemek üzere yaptığı resmi başvuruyu reddetmiştir. Bununla birlikte, bir grup sivil toplum örgütü, Eşit Haklar Derneği de dahil olmak üzere seçim günü gözlemlerini yapmış ve aynı zamanda AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu ekiplerinin de nezaretinde ve şahit olduğu üzere Sandık Kurullarınca genel anlamda kabul görmüştür.

XII. KADINLARIN KATILIMI

Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne (CEDAW) Türkiye'nin 1985 yılında üye olmasından beri gözle görülür yasal reformlar yapılmıştır. Yasal çerçeve yeniden gözden geçirilerek aile içindeki rollerinden ayrı olarak kadınların birey olarak korunması ve hakları sabitleştirilmiştir. Buna ek olarak beş yıllık Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008 yılında yürürlüğe sokulmuştur. 1990 yılında⁷⁴ Kadın ve Aileden Sorumlu Bakanlık kurulmuş ve Kadın ve Erkekler İçin Fırsat Eşitliği Komitesi millet meclisinde 2009 yılında göreve başlamıştır. İki kurumun da başına kadın milletvekilleri getirilmiştir.

Kat edilen önemli gelişmelere rağmen, kanunların şart koştuğu ya da stratejik planlama belgelerinde tanımlanan unsurlarla uygulama arasında ciddi farklar bulunmaktadır. Hükümet bünyesinde kadınların temsili hala düşük seviyededir. 2009 yerel seçim sonuçlarına göre kadın belediye başkanlarının temsil oranı yüzde 1'dir; öte yandan 31,789 belediye meclisi koltuk sayısının sadece yüzde 4.2'sini ve 3,379 il genel meclisi üyeliğinin de yüzde 3.3'ünü kadınlar temsil etmektedir.⁷⁵ Ülkede kadın vali bulunmamaktadır.⁷⁶

Mecliste kadınların temsil oranı yüzde 9.1 iken, 2007 seçimlerinde bu oran yüzde 14'e yükselmiştir. Türkiye yüzde 22.3'lük Avrupa ortalamasının hala gerisinde olduğu halde,⁷⁷ bu gelişme yine de ikinci milletvekili seçimlerinde bir gelişme trendine işaret etmektedir.

Aday listelerinde kadınların düşük temsil oranı kadınların aday olmaya ilgi duymamasından kaynaklanmamaktadır. Sadece CHP ile AKP'de milletvekili olmak için 1,660 kadına başvuruda bulunmuş, fakat

⁷² AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonunun temasa geçtiği pek çok İl ve İlçe Kurulu, YSK'dan yazılı bir istek olmaksızın görüşmeyi reddetmiştir. Dışişleri Bakanlığı, AGİT/ODIHR Misyonundan ziyaret edilecek yerlerin bir listesini talep etmiştir. Gerekli iznin alınması gözlemcilerin çalışmalarını kolaylaştırma amacı güttü de, bu talep genel anlamda bağımsız gözlem ilkesine karşıdır. 26 Mayıs'ta İzmir'de göreve getirilen bir ekip, tekrarlanan taleplere rağmen ancak 6 Haziran'da seçim idaresi ile buluşabilmiştir. Buna rağmen 10 Haziran'da aynı ekibe Manisa'daki İl Seçim Kurulu izin vermemiş, dolayısıyla bu ilde seçim idaresiyle bağlantı kurulamamıştır.

⁷³ AGİT Parlamenterler Meclisi ve PACE (Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi) Seçim sonrası ortak bildirisi için: www.oscepa.org.

⁷⁴ Seçim propagandalarının sonlarına doğru başbakan, Kadın ve Aileden Sorumlu Bakanlık'ın kaldırılıp yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın getirileceğini açıklamıştır. Bu karar, kadın hakları konusunda vurguyu ailenin korunmasına yoğunlaştırdığı gerekçesiyle birtakım eleştirilerle karşılanmıştır. Bkz. "Turkey: Backward Step for Women's Rights. Kadınlı İlgili Bakanlığın Kaldırılması Kadın Hakları Konusundaki Çabaları Sektöre Uğrattıyor," İnsan Hakları Gözlemleri, 9 Haziran 2011.

⁷⁵ *İstatistiklerle Kadın 2010*, Türkiye İstatistik Kurumu, sayfa 73.

⁷⁶ "Türkiye Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinde Yine 0 Puan Aldı," İstanbul – BIA Haber Merkezi, 8 Mart 2011.

⁷⁷ Ulusal Parlamentolarda Kadın, Parlamentolararası Birlik, Haziran 2011'den itibaren, Bkz. www.ipu.org/wmn-e/world.htm.

bunların sadece yüzde 10.78'i aday olarak kabul edilmiştir.⁷⁸

Parti listelerinde temsil edilen toplumsal cinsiyet eşitliğini başarmak için kanunlarda hiçbir kota ya da pozitif ayrımcılık hükümleri bulunmuyor. Buna rağmen bir kaç parti kendi arzularıyla bu konuda düzenlemeye gitmiştir; söz gelimi, kadın adaylardan alınan kayıt ücretlerinde indirimle gidilmiştir.⁷⁹ Yüzde 40 kadın katılımını hedefleyen BDP, Siyasi Partiler Kanunundaki kanuni sınırlandırmaların dışına çıkarak il ve ilçe düzeyinde iki parti başkanı atamıştır, bunların arasında kadın üyelerce seçilen bir kadın başkan da bulunmaktadır.

 Kadınların katılımını artırmak için parti listelerinde toplumsal cinsiyete dayalı bir kota açılması düşünülebilir. Bu konuda pek çok seçenek bulunmaktadır; böyle bir formülasyona örnek olarak üç adaydan birinin az temsil edilen toplumsal cinsiyete ait kişilerden seçilmesi gösterilebilir.

 Seçim propagandalarında kadın meselelerine neredeyse hiç değinilmemiştir. Bununla birlikte kampanya döneminde önemli siyasi pozisyonlarda ve hükümetin başında bulunan erkekler kadınlar tarafından dile getirilen farklı görüşlere hakaretle karşılık vermişlerdir. Kadınların farklılığı yansıtan görüşleri ya da ifadeleri çoğu kez cinsel göndermeler içeren dil sürçmeleri ve namuslarına ya da anne olma durumlarına yönelik saldırılarla karşılık bulmaktadır.⁸⁰ Ayrıca çoğu kez kamu söylemi de ulusal ve yerel düzeyde kamuoyunu biçimlendirmeye devam eden ataerkil tavırları yansıtmaktadır.⁸¹

XIII. ETNİK VE DİĞER GRUPLARIN KATILIMI

 Türkiye Anayasası'nda azınlıklarla ilgili hiçbir değini yoktur ve Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür ifadesi yer alır. Türkiye, 1923 Lozan Anlaşmasıyla dini azınlıkları tanımakta ve bu statüyü sadece gayrimüslim vatandaşlarına tanımaktadır; bunlar arasında Yunanlar, Ermeniler ve Yahudiler bulunmaktadır. Kürt ya da diğer etnik kökenli, dilleri ve kültürleri farklı Türk vatandaşları Türk kanunları nazarında bu kategoriye girmemektedir. Resmi seçmen bilgileri sadece Türkçe dilindedir.

 Türkiye, Avrupa Birliği Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmeyi imzalamamıştır. Türkiye, AGİT terminolojisinde kilit konumunda yer alan 'ulusal azınlıklar' sözünün sadece Lozan Anlaşması⁸² tarafından tanınan azınlıklara gönderme yapacağını iddia ederek çekincelerini bildirmiştir. Türkiye, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesine üyedir. Bununla birlikte azınlık hakları ve eğitim hakkı konusundaki endişeler Avrupa Komisyonu'nun 2010 Türkiye İlerleme Raporu'nda çekince sebepleri olarak söz edilmektedir.⁸³

 Ulusal nüfus sayımında etnik köken ya da anadil ile ilgili sorular bulunmamaktadır; dolayısıyla etnik ve diğer gruplarla ilgili resmi rakamlar mevcut değildir. Resmi olmayan tahminler değiştiği için resmi olarak tanınmış azınlıklardan ayrı Türkiye'de çok sayıda etnik ve diğer grupların bulunduğu yönünde genel bir kanı vardır.⁸⁴

 Türkiye'de resmi olarak tanınmayan Alevi cemaat tarafından AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonuna siyasi propaganda ile ilgili çekinceler dile getirilmiştir. Alevi derneklerin üyeleri seçim propagandalarında kimi zaman dini inançlarının aşığılandığını ve kendi adaylarına karşı kullanıldığını ifade etmişlerdir. Roman meseleleriyle uğraşan sivil toplum örgütleri, Roman toplumu içinde bir kampanya yürütmüş, seçimlere katılımı desteklemiş ve Eşit Haklar Derneği tarafından koordine edilen izleme çabalarına katkıda bulunmuştur.

⁷⁸ AKP'ye göre partinin kadın başvuru sayısı 2007'ye oranla yüzde 82 artmıştır; erkek başvuruların sayısı ise yüzde 46 artmıştır.

⁷⁹ AKP kadın adayların başvuru ücretini yarı yarıya, CHP ise üçte bir oranında düşürmüştür. MHP ise kadınlardan hiçbir ücret talep etmemiştir.

⁸⁰ "Pazarda Bal Var," Hürriyet Daily News, 6 Haziran 2011; "Ümit Boyner ve Christine Lagarde'ye Kadın Desteği," Hürriyet Daily News, 1 Haziran 2011.

⁸¹ "Ortalıkta gezinme evinde otur" Hürriyet Daily News, 25 Haziran 2011; "Rize Belediye Başkanı Çokeşlilik ile İlgili Sözlerinden Dolayı Özür Diledi," Hürriyet Daily News, 30 Haziran 2011.

⁸² 1990 Kopenhag Belgesi içindeki AGİT Yükümlülükleri, özellikle IV. Kesim, Paragraf 32, ve AGİT Lahey, Oslo ve Lund tavsiyeleri bunlar arasındadır.

⁸³ Avrupa Komisyonu'nun 2010 Türkiye İlerleme Raporu, 9 Kasım 2010, sayfa 32; Bkz. http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf.

⁸⁴ Kürt kökenli Türk yurttaşlarının en büyük grubu oluşturduğu yönünde genel bir kamuoyu görüşü vardır. Diğer gruplar ise Roman, Lazlar, Çerkesler ve Aleviler'dir. Bkz. Thomas Hammarberg'in Raporu, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Temsilcisi, 28 Haziran ile 3 Temmuz 2009 tarihleri arasındaki Türkiye gezisinden sonra hazırlanmıştır. Strazburg, 1 Ekim 2009. Bkz. www.coe.int.

Seçim günü bu örgütlerin bazıları topluluklarında okuma-yazma bilmeyenlere ve yaşlılara yardım ederek onları belirlenmiş oy verme yerlerine götürmüşlerdir.

XIV. OY VERME, SAYIM VE SONUÇLARIN AÇIKLANMASI

A. OY VERME

Seçim Gözlem Misyonlarının standart uygulamasıyla uyumlu bir şekilde AGİT/ODIHR misyonu seçim günü gözlemlerini sistematik ya da kapsamlı bir şekilde yürütmemiştir. Bununla birlikte misyon üyeleri 15 farklı yerdeki bazı sandıkları ziyaret etmiştir.

Oy verme süreci genel anlamda iyi idare edilmiştir. Sandık başı görevlileri iyi eğitilmiş ve görevlerini etkili bir şekilde yerlerine getirmiş, büyük çaplı bir düzensizlik göze çarpmamıştır. Kanun gereğince sadece seçmen listelerinde adları kaydedilen yurttaşlar belirlenen noktalarda oy kullanabilmiştir. Bununla birlikte kanunlara uygun şekilde parlamento üyeleri ve adaylar, İlçe Seçim Kurulu'ndan özel bir sertifika alarak bölge sınırları içindeki herhangi bir sandıkta oylarını kullanabilmekteydiler. Adları seçmen listelerine seçim günü eklenmiştir.⁸⁵

Gerginliklerin yaşandığı ülkenin doğu kesimi hariç seçim, sakin bir ortamda geçmiştir. AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonunun ziyaret ettiği sandık noktalarında içeride ve/ya dışarıda büyük bir polis kitlesi bulunmaktaydı. Sandıklar çoğu zaman okullara kurulmuş ve ziyaret edilen çoğu yerde engelliler için erişim/ulaşım sorunu olduğu gözlenmiştir.⁸⁶

Mobil bir oy sandığı için kanun hükümleri olmadığı için yaşlı ve engellilerin sandık başına erişimini sağlayacak tedbirlerin alınması gerekmektedir.

İlk kez şeffaf sandıklar kullanılmış ve seçmenlerin parmaklarına mürekkep sürülmemiştir. AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu üyeleri ülke çapında oy pusulası tasarımıyla ilgili bir probleme dikkat çekmişlerdir. Oy pusulalarında siyasi partilerin logoları ve isimleri rahatlıkla okunabilen harf karakterleri yer almıştır. Bağımsız adayların logo kullanmalarına izin verilmemiş,⁸⁷ isimleri de gözlerinde bozukluk olmayan insanların bile okuma zorluğu çektiği küçük karakterlerle basılmıştır. Bu hususun rakip adaylar arasındaki fırsat eşitliği karşısında engel oluşturduğu konusunda çekinceler dile getirilmiştir.

Bağımsız adayların basılı isimlerinin siyasi partilerin isimleri kadar okunabilir olmasının göz önünde bulundurulması düşünülebilir.

B. SAYIM, DÖKÜM VE SONUÇLARIN AÇIKLANMASI

Oy sayımı, oy verme işlemlerinin tamamlanmasından hemen sonra Sandık Kurulları tarafından yapılmıştır. AGİT/ODIHR Seçim Gözlem Misyonu tarafından ziyaret edilen sandıklarda sayım işlemi düzen dahilinde ve şeffaf bir şekilde cereyan etmiştir. Sayım sırasında çok sayıda parti ve bağımsız aday gözlemcileri bulunmaktaydı. Sandık Kurulu sonuç tutanaklarını genellikle oy verme noktaları dışına asmamış, bu şekilde kanun gereklerine aykırı düşmüştür. Bununla birlikte olumlu bir gelişme olarak, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun'undaki yakın tarihte yapılan bir değişikliği takiben Sandık Kurullarındaki parti temsilcilerine Sandık Kurulu tutanaklarının nüshaları verilmiştir. Belli başlı partiler paralel oy çizelgesi düzenlemiştir.

⁸⁵ Eskiden, seçim günü görev başında buldukları sandıklardaki listelere polis memurları da eklenebiliyordu. YSK'ya göre bu seçimlerde görev başındaki bütün polis memurlarının isimleri seçim gününden önce ait oldukları seçmen listelerine eklenmiştir.

⁸⁶ Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 29. Maddesi, Taraf Devletlerin "Diğerlerinin yanısıra aşağıda belirtilenler yoluyla, engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında seçme ve seçilme hakları dahil olmak üzere siyasi ve kamusal yaşama etkin şekilde ve tam katılımını doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla sağlamak, [...] (i) Seçim usullerinin, tesislerinin, materyallerinin uygun, erişilebilir ve anlaşılması ve kullanımının kolay olmasını sağlamak," olduğu belirtilmiştir. Sözleşme 28 Eylül 2009 tarihinde Türkiye tarafından onaylanmıştır.

⁸⁷ 16 Nisan tarihinde bağımsız bir adayın oy pusulası üzerine logo konmasına ilişkin başvuru üzerine YSK kanunların buna izin vermeyeceği yolunda bir karar (Karar No. 391) çıkarmıştır.

İlçe Seçim Kurulu kademesinde sonuçların dökümü ve tutanak çıkarılması, Sandık Kurulu başkanlarının protokolleri ve oy verme malzemelerini teslim etmek için beklemeleri yüzünden uzun kuyruklar oluşmuş ama tüm bunlara rağmen seçimler iyi düzenlenmiştir. Ziyaret edilen çoğu ilçe Seçim Kurulunda birçok noktada oy toplama işlemi siyasi parti temsilcilerince izlenmiştir. İlk sonuçlar YSK tarafından seçim gününden sonraki sabah açıklanmıştır. Kesin sonuçlar YSK tarafından değerlendirilmiş ve 23 Haziran tarihinde Resmi Gazete'de ve YSK'nın web sitesinde yayınlanmıştır. Türkiye, her bir Sandık Kurulu sonuçlarını ilan etme konusunda iyi bir uygulama izlemektedir. Bu işlem, sonraki aşamada Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılmaktadır.

XV. SEÇİM SONRASI GELİŞMELER

AGİT/OHİDR Seçim Gözlem Misyununun 18 Haziran'da ayrılmasından sonra mazbataların seçilmiş vekillere dağıtımını bir takım ihtilaflara yol açmıştır. Seçim propagandaları sırasında tutukluluk hali devam eden bazı seçilmiş adaylar mahkemeleri devam ettiği için salıverilmemiş, bu yüzden de mazbatalarını alamamışlardır.⁸⁸ Bir diğer örnekte ise BDP'nin desteklediği ve seçim propagandaları sırasında hükmü kesinleşmediği için tutuklu bulunan Hatip Dicle, seçimden dört gün önce terörizm suçlamalarıyla hüküm giymiş ve bir buçuk yıl hapis cezası almıştır. Bununla birlikte adayın ismi seçmen pusulasından çıkarılmamış ve seçim bölgesinden milletvekili seçilmiştir. Hüküm giymiş olduğu için YSK seçim sonrasında seçilmiş adayın adaylığını geri çekmiş ve koltuğunu o bölgede Hatip Dicle'den sonra en çok oy olan AKP adayına vermiştir. BDP ve CHP'den seçilen vekiller yukarıda sözü edilen uyuşmazlıklar yüzünden yemin törenini boykot yoluna gitmişlerdir. Seçim sonrası bir adayın seçilmiş olduğu parlamento üyeliğinden çıkarılması 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.9 sayılı Paragrafına aykırı düşmektedir.⁸⁹

⁸⁸ Bu seçimlerde en az 12 aday seçim öncesi dönemde tutuklu bulunmakta, terörist faaliyetler, devlete karşı komplo kurma ve benzer suçlara karışmış olmak iddialarıyla ilintili olarak mahkemeye çıkarılmayı beklemekteydi.

⁸⁹ 7.9 sayılı Paragraf "kanunun öngördüğü gerekli oy sayısını elde eden adaylar görev yerlerine getirilir ve görev süreleri bitene dek kalırlar ya da demokratik parlamento süreçleri ve anayasal mevzuatlara uygun bir şekilde düzenlenmiş kanunla görevleri sona erdirilir."

EK 1 - KESİN SONUÇLAR

Gümrük Kapılarında Erken Oy Verme İşlemleri ile Birlikte Seçimlerin Resmi Kesin Sonuçları

Kayıtlı seçmenlerin toplamı	50,806,322
Kullanılan oy toplamı	43,914,948
Geçerli oy toplamı	42,941,763
Geçersiz oy toplamı	973,185
Katılım (yüzde)	83.16

Türkiye dışında ikamet eden 2,568,979 kayıtlı seçmenin katılım oranı yüzde 5.03 olmuştur. Türkiye'deki katılım oranı (sınır kapılarındaki seçim sonuçları hariç) yüzde 87.16 olmuştur.

Siyasi Partilere Göre Oy Dağılımı ve Yüzdeleri

Parti Adı	Oy	Yüzde
Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)	21,399,082	49.83
Demokrat Parti (DP)	279,480	0.65
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	11,155,972	25.98
Emek Partisi (EMEP)	32,128	0.07
Milli Parti (MP)	60,716	0.14
Liberal Demokrat Parti (LDP)	15,222	0.04
Saadet Partisi (SP)	543,454	1.27
Hak ve Eşitlik Partisi (HEPAR)	124,415	0.29
Halkın Sesi Partisi (HAS)	329,723	0.77
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	5,585,513	13.03
Doğru Yol Partisi (DYP)	64,607	0.15
Türkiye Komünist Partisi (TKP)	64,006	0.15
Milliyetçi Muhafazakar Parti (MMP)	36,188	0.08
Büyük Birlik Partisi (BBP)	323,251	0.75
Demokratik Sol Parti (DSP)	108,089	0.25
Bağımsız Adaylar	2,819,917	6.57

Millet Meclisi Koltuk Dağılımı

AKP	327
CHP	135
MHP	53
Bağımsızlar	35
TOPLAM	550

Kaynak: YSK kararı 1070, 22 Haziran 2011

www.ysk.gov.tr/ysk/docs/Kararlar/2011Pdf/2011-1070.pdf

AGİT/ODIHR HAKKINDA

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (OSCE/ODIHR) "insan hakları ve temel özgürlüklere saygıyı, hukukun üstünlüğüne saygıyı, demokrasi ilkelerini desteklemek ve (...) demokratik kurumları koruyup güçlendirerek toplumda hoşgörüyü yaygınlaştırmak adına üye Devletlere yardımcı olan AGİT'in temel kurumudur (1992 Helsinki Zirvesi Belgesi). Buna AGİT'in insani boyutu şeklinde referans yapılmaktadır.

Polonya, Varşova'da kurulan AGİT/ODIHR 1990 Paris Zirvesi'ndeki Özgür Seçimler Ofisi olarak ortaya çıkmış ve Mayıs 1991 tarihinde göreve başlamıştır. Bir yıl sonra insan hakları ve demokratikleşme konusunda genişletilmiş yetkiyi yansıtmak amacıyla adı değiştirilmiştir. Bugün bünyesinde 130'dan fazla kişi çalışmaktadır.

AGİT/ODIHR **seçim gözlemi** alanında Avrupa'da önde gelen kuruluştur. Her yıl AGİT bölgesindeki seçimlerin AGİT taahhütlerine, demokratik seçimlerle ilgili diğer uluslararası standartlara ve ulusal mevzuata uygunluğunu değerlendirmek için binlerce gözlemcinin görevlendirilmesini koordine eder ve düzenler. Kendine özgü yöntemi seçim süreciyle ilgili bir bütün olarak kavrayış sağlar. Yardımcı mahiyetteki projelerle AGİT/ODIHR taraf Devletlerin seçimle ilgili çerçevesini iyileştirmelerine yardım eder.

Ofis'in **demokratikleşme** faaliyetleri şunlardır: hukukun üstünlüğü, mevzuat desteği, demokratik yönetim, göç ve hareket özgürlüğü ve toplumsal cinsiyet eşitliğidir. AGİT/ODIHR her yıl bir dizi hedeflenmiş yardım programını hayata geçirerek demokratik yapıların gelişmesine katkıda bulunur.

AGİT/ODIHR ayrıca katılımcı Devletlerin AGİT'in insan boyutu yükümlülüklerine uygun bir şekilde insan hakları ve temel özgürlüklerini garanti altına almak için yükümlülüklerini yerine getirmesine yardımcı olur. Bu faaliyetler, terörizme karşı mücadelede insan hakları, insan ticaretine maruz kalmış kişilerin insan haklarının koruma altına alma, insan hakları eğitim ve öğretimi, insan hakları izleme ve raporlama, kadın hakları ve güvenliği gibi tematik alanlarda uzmanlık sağlayarak kapasite oluşturmak ve işbirliği sağlamak yoluyla gerçekleştirilir.

Hoşgörü ve ayrımcılık karşıtlığı alanlarında AGİT/ODIHR, nefret suçlarına, ırkçılık olaylarına, yabancı düşmanlığına ve Semitizm karşıtlığına ve hoşgörüsüzlüğün diğer biçimlerine verilen tepkiyi artırarak katılımcı Devletlere destek temin eder. AGİT/ODIHR'in hoşgörü ve ayrımcılık karşıtlığına ilişkin faaliyetleri şu alanlara odaklanmıştır: mevzuat; kolluk kuvvetlerinin eğitimi; nefret suçlarına verilen tepkilerin izlenmesi, raporlanması ve takip edilmesi; hoşgörü, saygı ve ortak anlayışı destekleyen eğitsel faaliyetler.

AGİT/ODIHR, **Roman ve Sinti** toplulukları üzerine katılımcı Devletlere tavsiyelerde bulunur. Roman ve Sinti toplulukları arasında kapasite oluşturulmasını destekler ve Roma ve Sinti temsilcilerinin politika yapan organlara katılımını teşvik eder.

Tüm AGİT/ODIHR faaliyetleri AGİT'e üye Devletler, AGİT kurumları, saha operasyonları ve diğer uluslararası örgütlerin yakın bir koordinasyon ve işbirliği ile yürütülmektedir.

ODIHR konusunda daha ayrıntılı bilgi için:

www.osce.org/odihr.